

Uygulamacılar İçin ALIKONULMA YERLERİNİN İZLENMESİ EL KİTABI

Hazırlayan
Hülya Üçpınar

TIHV

Türkiye İnsan Hakları Vakfı

**Uygulamacılar İçin
ALIKONULMA YERLERİNİN İZLENMESİ
EL KİTABI**

Ankara, Temmuz 2012

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları 82

Hülya Üçpınar

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI

Akbaş Mah. Sarıca Sok. No: 7 Altındağ, 06080 Ankara

Tel: (312) 310 66 36 - Faks: (312) 310 64 63

E-posta: tihv@tihv.org.tr

<http://www.tihv.org.tr>

ISBN: 978-975-7217-88-6

BULUŞ Tasarım ve Matbaacılık Hiz. San. Tic. - Ankara

Tel: (312) 222 44 06 • Faks: (312) 222 44 07

www.bulustasarim.com.tr

Bu belge, Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) ve İnsan Hakları Derneği (İHD) tarafından, Avrupa Birliği desteği ile yürütülen “İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Mücadelede Bütüncül Yaklaşımı Güçlendirmek” projesi kapsamında hazırlanmıştır. Bu belgede geçen görüş ve düşüncelerden Avrupa Komisyonu sorumlu tutulamaz.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	3
BÖLÜM I	
GENEL ÇERÇEVE	7
I ALIKOYMA YERLERİNİN İZLENMESİ NE ANLAMA GELMEKTEDİR?	8
II ALIKOYMA YERLERİNİN İZLENMESİ SİSTEMİ HANGİ GEREKSİNİMDEN DOĞMUŞTUR?.....	9
III ALIKOYMA YERLERİNİN İZLENMESİ SİSTEMİ NASIL GELİŞMİŞTİR?	12
A. Paris İlkeleri	14
B. Seçmeli Protokol	15
IV İZLEMENİN ARAÇLARI NELERDİR?.....	18
A. Ziyaretler.....	18
B. Tavsiyeler	19
C. Raporlama	19
D. Tavsiyelerin İzlenmesi.....	20
a. Diyaloglar	20
b. Takip ziyaretleri	20
V DEVLETİN İZLEMeye İLİŞKİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ NEDİR?	21
VI DEVLETLERİN YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN DAYANAKLARI NEDİR?	23
A. Negatif Yükümlülük (yapmama yükümlülüğü).....	23
B. Pozitif Yükümlülük (yapma yükümlülüğü).....	24
VII POZİTİF ve NEGATİF YÜKÜMLÜLÜKLERLE İZLEMENİN İLİŞKİSİ NEDİR?	25

BÖLÜM II

İZLEMENİN KAPSAMI	27
I HANGİ DURUMLAR İZLEME KAPSAMINDADIR?	28
II HANGİ KİŞİLER İZLEME KAPSAMINDADIR?	29
III HANGİ YERLER İZLEME KAPSAMINDADIR?	30
IV TÜRKİYE İÇİN İZLEMENİN KAPSAMI	33
A. Kolluk (Gözaltı) Birimleri	34
B. Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri	36
C. Mülteci Misafirhaneleri	37
D. Huzurevleri ve Yaşlı Bakım Evleri	38
E. Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtları	39
F. Hastaneler	40
G. Nakil Araçları	41
H. Özel Kişilere Ait Mekânlar/Araçlar ya da Açık Alanlar	42
İ. Diğer Yerler	43

BÖLÜM III

İZLEME/ZİYARET	45
I İNCELEME YAPILACAK YERİN BELİRLENMESİ	47
II İNCELEME YAPILACAK YERE İLİŞKİN BİLGİLERİN TOPLANMASI	48
III ZİYARET EKİBİNİN BELİRLENMESİ	50
IV EKİBİN HAZIRLIĞI	51
V ZİYARETİN PLANLANMASI	53
VI GÖRÜŞÜLECEK KİŞİLERİN BELİRLENMESİ	54
VII GÖRÜŞMEDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN TEMEL NOKTALAR	56

BÖLÜM IV

NELER İZLENECEK?	61
I İŞKENCE VE DİĞER KÖTÜ MUAMELE BİÇİMLERİ	62
A. Davranış ve Uygulamalar	64
a. Kamu Görevlilerinin İlişkilendiği Muameleler	64
b. Diğer Tutulanlar Tarafından Gerçekleştirilen Muameleler.....	67
B. Tecrit.....	71
C. Kısıtlama Araçları.....	76
D. Güç Kullanımı	80
II ALIKOYMA YERİNİN KOŞULLARI.....	84
A. Beslenme	88
B. Aydınlatma ve Havalandırma	92
C. Kişisel Temizlik ve Temizlik Olanakları	95
D. Giysi ve Yatak	99
III SAĞLIK HİZMETLERİ	102
IV ALIKOYMA YERİNDEKİ YAŞAMA İLİŞKİN DÜZENLEMELER.....	114
A. Dış Dünya ile İletişim	115
B. Eğitim	122
C. Faaliyetler.....	126
V ALIKOYMA YERİNDEKİ İŞLEYİŞE İLİŞKİN DÜZENLEMELER.....	131
A. Kayıtlar.....	132
B. Tutulanların Bilgilendirilmesi	136
C. Yerleştirme.....	139
D. Disiplin Prosedürleri	142
E. Şikayet Prosedürleri.....	146
F. Denetim	151

BÖLÜM V

RAPORLAMA VE ZİYARETİN TAKİBİ	155
I RAPOR HAZIRLIĞI.....	157
II RAPORLAMA.....	159
A. Ziyaret Raporu	159
B. Genel Raporlar	163
a. Analitik Rapor	163
b. Yıllık Rapor.....	164
III TAVSİYELERİN YAŞAMA GEÇİRİLMESİNİN İZLENMESİ.....	165

ÖNSÖZ

Elinizdeki El Kitabı, kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları her türlü yer, mekan ve aracın denetlenmesi, muamelelerin ve uygulamaların izlenmesi ve böylelikle işkencenin henüz gerçekleşmeden önce engellenmesi amacıyla yürütülecek etkinliklere ilişkindir.

Türkiye, İnsan Hakları Kurumu Yasası'nın 21 Haziran 2012 tarihinde TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilmesiyle birlikte bir Ulusal Önleme Mekanizmasının kurulmasının temelini atmıştır.

6332 sayılı bu Yasa'nın hazırlık süreci her ne kadar çeşitli handikaplarla bezenmiş ve Ulusal Önleme Mekanizması sadece bir alt birim olarak yapılandırılmış olsa da mekanizmanın etkin biçimde çalışacağını umut etmek istiyoruz.

Bu el kitabı da bu amaca yani bir ulusal önleme mekanizmasının görev ve yetkilerinin uygulamadaki kapsamı, ziyaret ekibinin yapısı, ziyaretlerin niteliği ve kapsamı, incelenecek yer, muamele ve uygulamalara yani doğrudan pratiğe yöneliktir.

El kitabı elbette ki sadece ulusal önleme mekanizmasını ve çalışanlarını hedeflememektedir. İzleme faaliyeti yapmaları

mümkün olması halinde, alanda çalışan bireyler ve örgütlerin de temel alacağı çerçeveyi sunmaktadır. Ancak, izleme yapılamaması durumunda da "gölge izleme" olarak adlandırılacak, resmi mercilerin yaptıkları izlemenin izlenmesi için de bir kılavuz olarak kullanılabilmesi amaçlanmıştır.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı tarafından hazırlanan bu yayının, işkencenin önlenmesi alanında bir başvuru kaynağı olarak işle göreceğine inanıyoruz.

Prof. Dr. Şebnem Korur Fincancı
TİHV Başkanı

GİRİŞ

El Kitabı, Türkiye İnsan Hakları Vakfı tarafından 1990 yılından bu yana sürdürülen işkence ve diğer kötü muamele biçimleri ile mücadele çalışmalarının bir parçasıdır.

Bu çalışmalar; mağdurlara tedavi ve rehabilitasyon hizmeti sağlanması, hukuksal destek sunulması, ihlallerin dokümante edilmesi, işkence ve diğer kötü muamele biçimlerinin önlenmesi için ulusal mevzuatta, uluslararası insan hakları belgeleri uyarınca değişiklik yapılması, uygulamanın izlenmesi gibi kapsamlı bir perspektifte ele alınmaktadır.

Bu El Kitabı da, ilerleyen bölümlerde irdelenecek olan yeni bir uluslararası belgenin, BM İşkenceye Karşı Sözleşme'ye ek Seçmeli Protokol'ün sunduğu ziyaretler sistemine ilişkindir.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı 2005 yılından bu yana Seçmeli Protokol'ün gerek tanıtımı ve Türkiye tarafından onaylanması, gerek Türkiye'de kurulacak ziyaret mekanizmasının yapısı, gerekse de ziyaretlerin gerçekleştirilmesine ilişkin çok sayıda çalışma gerçekleştirmiştir.

Başta Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Çağdaş Hukukçular Derneği, İnsan Hakları Derneği ve Avrupa İşkencenin Önlenmesi Derneği (Association for the Prevention of Torture- APT) olmak üzere alanda faaliyet gösteren çok sayıda sivil toplum örgütünün yanı sıra resmi kurum temsilcilerinin de katıldığı çeşitli çalışmalar yapmıştır.

Bunlardan biri de "kişilerin özgürlüklerinden alıkonuldukları yerlere ziyaret" konusundaki eğitim çalışmalarıdır.

Eğitim çalışmaları bir ziyaretin nasıl hazırlanacağı, nasıl gerçekleştirileceği ve nasıl sonlanacağına ilişkin bilgilerin yanında görüşmede dikkat edilmesi gereken konuları ve bir tutulma yerini ziyareti de içeren bir modül çerçevesinde gerçekleşmiştir.

Önceki çalışmalar için iki temel kaynak kullanılmıştır;

Bunlar, Avrupa İşkencenin Önlenmesi Derneği (APT) tarafından hazırlanan "Alıkonulma Yerlerinin İzlenmesi- Bir Uygulama Kılavuzu" adlı yayın ile Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) tarafından hazırlanan "Alıkonulma Yerlerinin İzlenmesi- Cezaevi İzleme Kılavuzu" adlı yayındır.

APT tarafından hazırlanan Kılavuz bu alandaki en kapsamlı yayın olması nedeniyle TİHV Kılavuzunu da önemli ölçüde biçimlemiştir.

Bu El Kitabı ise hem APT ve hem de TİHV tarafından hazırlanan yayınların gözden geçirilerek daha kolay okunabilir bir başvuru kaynağı haline getirilmiş halidir.

Amaç kolay okunabilir bir başvuru kaynağı hazırlamak olduğu için metinlerin içinde referanslar vermekten mümkün olduğunca kaçınılmıştır. III. Bölüm'de ise referanslar, kullanıcılara başvuru kaynağı sunmak bakımından, her bir başlık altında ayrıca verilmiş durumdadır.

El kitabı, I. Bölüm'de Seçmeli Protokol'e ve Protokol'ün sunduğu ziyaretler sistemine ilişkin açıklamalarla başlamaktadır.

II. Bölümde ziyaretler sisteminin yani izlemenin kapsamı yerler, kişiler, durumlar çerçevesinde çizilmekte ve ardından Türkiye'deki alıkonulma yerleri ele alınmaktadır.

III. Bölümde, bir ziyarete nasıl hazırlanılacağı yanında işkence ve diğer kötü muamele mağdurları ile görüşmede dikkat edilmesi gereken noktalar üzerinde durulmaktadır.

Ancak bu bölümde, mağdurlarla ve diğer kişilerle görüşmelerin nasıl yapılacağı, hangi soruların nasıl sorulacağı gibi bilgilerin yer almasından özellikle kaçınılmıştır.

Özellikle travmaya uğramış kişilerle, travmatik öyküsüne ilişkin ya da bu öyküyü hatırlatan bir görüşme yapmak pek çok önemli noktanın dikkate alınmasını gerektiren, hassas bir konudur. Bu nedenle, metin içinde, görüşmeleri gerçekleştirecek kişilerin ya uzmanlardan seçilmesi ya da mutlaka bir eğitim süreci yaşamaları önerilmiştir.

IV. Bölüm, ziyaret ekibinin, alıkonulma yerine girdikten sonra araştıracağı konulara özgülenmiştir.

V. Bölüm ise raporlama, tavsiyeler ve tavsiyelerin yaşama geçirilip geçirilmediğinin izlenmesi yöntemlerine odaklanmaktadır.

I. ALIKOYMA YERLERİNİN İZLENMESİ

NE ANLAMA GELMEKTEDİR?

Kişiler yakalama, gözaltı ya da tutuklama gibi veya bakım ve gözetim hizmeti almak ya da belli yükümlülükleri yerine getirmek gibi nedenlerle bir yere konulmuş olabilir.

İzleme, özgürlükleri kısıtlanan bu kişilerin;

- usule ilişkin (bir avukat yardımından yararlanma, haklara ilişkin bilgilendirme gibi) güvencelerden etkin biçimde yararlandırılıp yararlandırılmadığını;
- işkence ve kötü muamele sonucunu doğuran herhangi bir uygulamaya maruz kalıp kalmadıklarını;
- alıkonulma yerlerindeki yaşam koşullarının ve alıkonulma rejiminin işkence ve kötü muamele oluşturup oluşturmadığını;
- alıkonulan kişilerin yeterli tıbbi bakıma ulaşip ulaşamadıklarını incelemek üzere

bu yerlerin kendi denetim mekanizmaları dışında, sivil karakterli ve bağımsız mekanizmalar tarafından ziyaretler, görüşmeler ve raporlamalar yaparak işkencenin önlenmesinin sağlanmasını amaçlayan bir sistemdir.

II. ALIKOYMA YERLERİNİN İZLENMESİ SİSTEMİ

HANGİ GEREKSİNİMDEN DOĞMUŞTUR?

Kişilerin, bir suç soruşturması başta olmak üzere çeşitli gerekçelerle özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları andan özgürlüklerine yeniden kavuştukları ana kadar geçen süreçte her türlü işkence ve kötü muamele fiiline karşı korunmalarını sağlamak üzere uluslararası insan hakları hukukunda bir koruma alanı geliştirilmiştir.

Bu koruma alanının en genel çerçevesini “keyfi alıkoyma ve tutuklama yasağı” çizer. Kişi özgürlükleri, sadece sınırları açıkça ve önceden belirlenmiş bir yasa kuralı ile ve yasada belirtilen istisnalar dışında, mahkeme kararı ile sınırlandırılabilir.

Kişilerin, hukuka uygun ya da keyfi, herhangi bir biçimde alıkonulmalarından sonra da işkence ve kötü muamele fiillerine karşı korunmaları gereklidir. Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin bu aşamada etkin bir korumadan yararlanabilmeleri için bir dizi “**usule ilişkin temel güvence**” geliştirilmiştir. Bu temel güvenceler; avukat yardımından yararlanma, bir hekime ulaşma, yakınına ulaşma, isnat edilen suçun ve haklarının anlatılması, alıkonulmanın hukuksal olup olmadığının denetlenmesi için yargıç önüne çıkma hakkı (*habeas corpus*) olarak sayılabilir.

Ancak usule ilişkin güvencelerin, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere birer hak olarak tanınmış olması bu güvencelere kendiliğinden erişimi sağlamamakta, bunlar alıkoyma yerinde bulunan yetkililer aracılığı ile kullanılabilir. Hakların kullanımının bir başka kişinin inisiyatifinde olması bunların aynı zamanda keyfi biçimde kısıtlanmasını da olası kılmaktadır.

Bununla birlikte, belirtilen güvencelerin usulüne uygun biçimde kullanılmış olması kişileri her durumda işkence ve kötü muameleden korumaya yeterli olmayabilir. Kişiyi doğrudan ya da dolaylı olarak uygulanan muamelenin yanı sıra alıkonulma yerinin koşulları da işkence ve kötü muamele oluşturacak özelliklere sahip olabilir.

Alıkonulmanın keyfi ya da hukuka uygun olduğu her iki durumda da geçerli olmak üzere asıl problem, özgürlüğü kısıtlayan otorite ile özgürlüğü kısıtlanan kişi ilişkisindeki güç dengesizliğidir.¹

Protokol'ün gerekçesi, işkence ve kötü muamelenin izole edilmiş alıkonulma yerlerinde gerçekleştiği olgusuna dayanır; işkenceyi uygulayanlar buralarda, kendilerini etkin izlemenin ve

¹ Association of Prevention of Torture (2004), *Monitoring Places of Detention- a practical guide*, (Cenevre, APT), s.26-27

sorumluluk alanının dışında, güvende hissederler. İşkence, evrensel boyutta tüm yasal sistemlerce kesin bir biçimde yasaklanmış olduğu için sadece işkencecilere, meslektaşları ve üstlerinin bu tür davranışları emrettiği, onayladığı ya da en azından hoşgörü ile karşıladığı ve işkence odalarının dışarıya karşı etkili biçimde korunduğu bir sistem içinde uygulanabilir. İşkence mağdurları ya öldürülürler ya da yaşadıkları olaylar konusunda konuşamayacak derecede gözleri korkutulur.

Mağdurlar her şeye rağmen işkence ile ilgili şikâyetle bulunurlarsa, izole edildikleri sırada yaşadıklarını kanıtlamakta büyük zorluklarla karşı karşıya kalırlar ve suçlu, kanun kaçağı veya terörist olmakla itham edildikleri için güvenilirlikleri yetkililerce sürekli olarak kuşkuyla karşılanır. Dolayısıyla, bu kısır döngüyü kırmanın tek yolu, alıkonulma yerlerini kamusal incelemeye açmak ve polisin, güvenliğin ve istihbaratın çok daha şeffaf olduğu ve dış izlemeye karşı sorumlu bir sistem kurmaktır.²

² BM İşkence Özel Raportörü'nün Raporu, UN Doc. A/61/259 (14 Ağustos 2006), para. 67.

III. ALIKOYMA YERLERİNİN İZLENMESİ SİSTEMİ NASIL GELİŞMİŞTİR?

İşkence ve diğer kötü muamele biçimlerinin önlenmesine ilişkin süregelen mücadele biçimleri daha çok devletlerin “kovuşturma ve cezalandırma” yükümlülüğüne yani “işkence”nin ağırlığı ile orantılı bir yaptırım öngörülmesi, etkin bir soruşturma ve adil bir yargılama sonucunda faillerin cezalandırılması ile mağdurlara giderim sağlanmasına odaklanmıştır.

Bu çalışmalarda önleme amacı bulunsa ve bu hedefe yönelik sonuçlar kısmen alınsa da aslında bu çabalar işkencenin gerçekleşmesinden sonraki sürece odaklanmakta ve fiilin ortaya çıkmasına bağlı sonuçlarla ilgilenmektedir.

Bu mücadele perspektifi her ne kadar işkence faillerini ceza tehdidi ile yıldırıcı bir özellik taşımakta ise de fiillerin ve faillerin saptanarak açığa çıkarılmasına yönelik her çaba, giderek daha az fiziksel iz bırakan sofistike yöntemlere başvurulması, faillerin saptanmasının önüne geçebilmek için faili anonim kılacak önlemlerin alınması, işkence ve diğer kötü muamele fiillerinin resmi gözaltı merkezlerinin dışına taşınması ile, yani alternatif yöntemlerin bulunması ile sonuçlanmaktadır.

İşkence ve kötü muamele fiillerinin gizlenmesi çabası ile bu fiillerin ortaya çıkarılması mücadelesi farklı bir arayışı da beraberinde getirmiştir. Yeni bir perspektifte somutlanan bu arayış, işkence fiilleri gerçekleştikten sonra değil gerçekleşmeden önceki aşamaya, yani “önleme” ye odaklanmıştır.

Esasında “kovuşturma ve cezalandırma” ve “giderim” kategorilerinde yer alan gereklilikler aynı zamanda “önleme” işlevini görme potansiyeline de doğal olarak sahiptir. Bununla birlikte kovuşturma, cezalandırma ve giderim alanındaki gelişme ne kadar kapsamlı olursa olsun bunlar, ihlal gerçekleştikten sonra devreye giren, ihlalleri “bastırıcı” bir mekanizmanın parçalarıdır. İhlal gerçekleştikten sonra delillere ulaşmak, sorumluları bulmak çok zorlaştığı gibi sorumluların bulunup cezalandırılması bile ihlale uğrayan kişi açısından çok sınırlı bir giderim sağlamaktadır.³

İşkence yasağının mutlak karakteri ile işkence uygulamalarının yaygınlığı ve yoğunluğu arasındaki dengesizlik nedeniyle devletlerin, bireylerin işkence ve kötü muameleye karşı korunması için daha etkili önlemler almasının gerekli olduğu fikri ortaya çıkmıştır.

³ Kerem Altıparmak (2007) "Türkiye’de *İnsan Haklarında Kurumsallaş(ama)ma*", Türkiye Barolar Birliği (yay. haz.), s.2

Bu alandaki çalışmaların geçmişi oldukça geriye gitmektedir. Bu çalışmalarda, önleme alanına özel bir önem verilmesi, işkence ve kötü muamele vakalarının henüz gerçekleşmeden önlenmesine ilişkin bir mekanizmanın ve uygulamanın geliştirilmesi, bütünsel bir perspektifin önemli bileşeni olarak ele alınmıştır. 1990 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu da konuyu gündemine alarak çalışmaya başlamıştır.

A. Paris İlkeleri

Aynı dönemde Birleşmiş Milletler sistemi içinde, insan hakları ihlallerinin izlenmesi, bu konuda tavsiyelerde bulunulması ve yaygın insan hakları eğitimleri düzenlemesi gibi geniş bir çerçeveye sahip “ulusal insan hakları kurumlarının” oluşturulması da tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışma 1993 yılı Dünya İnsan Hakları Konferansına taşınmış ve ardından aynı yıl BM Genel Kurulu’nda ele alınarak “Paris İlkeleri” olarak anılan belge Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir.⁴

⁴ Kısaca Paris İlkeleri olarak bilinen “İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması İçin Kurulan Ulusal Kuruluşların Statüsüne İlişkin İlkeler”, BM İnsan Hakları Komisyonu’nun 3 Mart 1992 tarihli 1992/54 sayılı ve BM Genel Kurulu’nun 20 Aralık 1993 tarihli 48/134 sayılı kararlarıyla kabul edilmiştir. http://ihm.politics.ankara.edu.tr/konferans/images/paris_ilkeleri.pdf (çev. Kerem Altıparmak, Hasan S. Vural)

Paris İlkeleri, ulusal insan hakları kurumlarının yapıları, işlevleri ve nasıl bir doğaya sahip olmaları gerektiği konusunda ayrıntılı düzenlemeler yapmaktadır.

1993 yılında yapılan ve Paris İlkeleri'nin kabul edilmesiyle sonuçlanan Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda, alıkonulma yerlerinin işkencenin önlenmesi amacıyla ve ziyaretler yöntemiyle izlenmesine dayalı bir mekanizma ile desteklenmesi de gündeme gelmiştir. Bu toplantıda aynı zamanda BM İşkenceye Karşı Sözleşme'ye ek bir protokol hazırlanmasına ilişkin gereksinimin altı çizilmiştir.⁵

B. Seçmeli Protokol

Alıkonulma yerlerinin ziyarete dayalı olarak izlenmesi yoluyla BM İşkenceye Karşı Sözleşme'nin, taraf devletler tarafından etkin biçimde uygulanmasını sağlamak üzere bir ek protokol olarak hazırlanan belgeyi BM Genel Kurulu Aralık 2002'de kabul etmiştir. Bu belge, "Seçmeli Protokol" olarak anılmaktadır.

Protokol, taraf devletlerin ulusal düzeyde bir önleme mekanizması kurmasını öngörmekte ve bu mekanizmanın

⁵ Bkz. Viyana Deklarasyonu ve Eylem Planı, A/CONF.157/23, 12.7.1993, para. 61.

ülkedeki tüm alıkonulma yerlerine sınırsız ziyaretler yapması da dâhil olmak üzere mekanizmayı çeşitli yetki ve görevlerle donatmaktadır.

Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme'ye ek Seçmeli Protokol⁶, Paris İlkeleri'nde belirtilen ulusal insan hakları kurumlarının özellikle görev alanları bakımından daha dar ve işkence ve kötü muamelenin önlenmesine odaklanan, özelleşmiş bir biçimdir.

Paris İlkeleri, ulusal insan hakları kurumları için bir tavsiyeler bütünü olarak kabul edilirken Seçmeli Protokol, ziyarete dayalı ulusal önleme mekanizmaları için taraf devletleri bağlayıcı bir niteliğe sahiptir. Devletlerin, Protokol'e taraf olabilmeleri ve uluslararası insan hakları hukuku bağlamında sorumlu tutulabilmeleri için sözleşmelerin yürürlüğe girmesine ilişkin iç hukukta onaylama sürecinin yerine getirilmesi gereklidir.

⁶ Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşmesi'ne Ek Seçmeli Protokol. A/RES/57/199, 42 I.L.M. 26 (2003)]. Protokol 22 Haziran 2006'da yürürlüğe girmiştir. Türkiye Protokolü 16 Eylül 2005'de imzalamış, henüz onaylamamıştır. Protokolün resmi olmayan Türkçe çevirisi için bkz. Mehmet Semih Gemalmaz (2004), İnsan Hakları Belgeleri, Cilt VI, Birleşmiş Milletler Üçüncü Bölüm, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi), s. 167 vd.

Protokol, iç hukukta onaylama sürecinin tamamlanması ile yürürlüğe girdikten sonra taraf devletler 17. madde uyarınca kendi ulusal önleme mekanizma ya da mekanizmalarını bir yıl içinde kurmak ya da var olan insan hakları kurullarını Protokol'de öngörüldüğü gibi yetkilendirmek zorundadır.

IV. İZLEMENİN ARAÇLARI NELERDİR?

Seçmeli Protokol'de öngörülen "alikoyma yerlerinin izlenmesi" sistemi, bu yerlere yapılacak ziyaretler, görüşmeler, tavsiyeler ve raporlama üzerine kuruludur.

Bu ziyaretler Seçmeli Protokol uyarınca oluşturulacak olan ulusal önleme mekanizması tarafından gerçekleştirilecektir.

A. Ziyaretler

Ziyaret yetkisi, olaylar gerçekleştikten sonra saptama yapma ve olayı açığa çıkarma gibi bir işleve sahip olmayıp tam tersine, işkence ve diğer kötü muamele biçimlerine neden olabilecek geçici **uygulamaların** yanı sıra **koşullar**, **yasal düzenlemeler** gibi daha sistematik hale gelen uygulamaları da inceleyecektir.

Ziyaretler, bir sistem içinde (düzenli) olarak gerçekleşebileceği gibi *ad hoc*, yani konu ya da vaka bazlı da gerçekleşebilir.

Ancak düzenli ya da *ad hoc*, hangi biçimde yapılırsa yapılsın bu ziyaretlerin etkili olabilmesi ve amacına ulaşabilmesi için **habersiz** gerçekleşmesi öngörülmektedir.

B. Tavsiyeler

İzlemeyi yapacak olan mekanizma, koşullar ile muamelelerin iyileşmesi ve işkencenin önlenmesi amacıyla yetkililerle, ziyaretlerle ilgili görüşmeler yapacak ve tavsiyelerde bulunacaktır.

Ayrıca mekanizma, yürürlükteki mevzuata ve yasa tasarılarına karşı öneride bulunabilecektir.

Devletin sorumluluğu ise bu önerilerin Seçmeli Protokol kapsamında uygun olanlarının yaşama geçirilmesini güvence altına almaktır.⁷

C. Raporlama

Ziyaret raporları, işkence ve kötü **muamele**, **politikadaki ve uygulamadaki eksiklikler**, tutulanların yaşadıkları **koşulların** uygun olup olmadığı, **tutulanların haklarının korunmasındaki eksiklikler** gibi önemli noktaları saptayan, değerlendiren ve tavsiyelerde bulunan sonuç metinleridir.

⁷Guidelines on national preventive mechanisms, CAT/OP/12/5, 9 December 2010, para.2

Raporlar, kural olarak kamuoyuna açıktır. Bununla birlikte raporları düzenleyen mekanizma, tutulanların güvenliği gibi nedenlerle raporları kamuoyuna açıklamayabilir.

Raporlar, tavsiyeleri ve yetkililerle diyalogun sonuçlarını da içerecek biçimde, yıllık olarak yayınlanabileceği gibi konuya odaklı biçimde ve zamana bağlı olmaksızın da yayınlanabilir.⁸

D. Tavsiyelerin İzlenmesi

a. Diyaloglar

İzleme mekanizması, tavsiyelerin yaşama geçirilip geçirilmediğinin izlenmesi bakımından hem hükümet yetkilileriyle ve hem de ziyaret edilen kurum yöneticileriyle görüşmelere ve diyaloga devam edecektir.

b. Takip ziyaretleri

Tavsiyelerin izlenmesi, ayrıca ziyaret edilen yerlere tekrar, önceden haber verilmeksizin ziyaretler düzenleyerek tutulanlarla, çalışanlarla, yetkililerle görüşmeler yaparak ve/veya bilgi ve belgeleri inceleyerek, mekânın incelemesi yapılarak gerçekleştirilebilir.

⁸ A preliminary guide by the Subcommittee on Prevention of Torture regarding the functioning of an NPM, para. 19-23

V. DEVLETİN İZLEMEYE İLİŞKİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ NEDİR?

Seçmeli Protokol'e taraf devletlerin, Protokol'ü kabul etmeleri nedeniyle ve işkencenin önlenmesi amacıyla, bu belgedeki düzenlemelerin tümünü yerine getirme yükümlülüğü vardır. Bu yükümlülük aşağıdakileri kapsar;

- Bağımsız ve tarafsız bir izleme mekanizması kurmak,
- Bu mekanizmaya ziyaret yetkisi tanımak,
- Ülkedeki ve devletin egemenlik alanı içindeki diğer yerlerdeki **resmi ya da özel tüm** alıkoyma yerlerine erişimi **sınırsız** biçimde sağlamak,
- Ziyaretlerin, önceden **haber verilmeksizin** yapılmasını güvence altına almak,
- Alıkoyma yerlerindeki kişilere ve bilgilere **sınırsız erişimi** güvence altına almak,⁹

⁹ Committee against Torture, Fourth annual report of the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CAT/C/46/2, 3 February 2011 (Bundan sonra CAT/C/46/2 olarak anılacaktır), para 88

- Kişilerin gayri resmi olarak alıkonulduğuna dair şüphelerin varlığı durumunda söz konusu yere yapılacak ziyaretlerde mekanizma ile işbirliği yapmak,
- Mekanizmaya **rapor** düzenleme ve raporların açıklanması için tam yetki vermek,
- Mekanizmanın raporlarını geniş biçimde dağıtmak,
- Alıkoyma yerlerine ve yasa düzenlemelerine ilişkin **tavsiyelerde** bulunma yetkisi tanımak,
- Mekanizmanın **tavsiyelerini yerine getirmek** ve mekanizma ile işbirliği içinde olmak üzere tüm resmi kurum ve alıkoyma yerleri yöneticilerini kapsayan bir **sistem oluşturmak**.¹⁰
- Mekanizmanın **BM Önleme Alt Komitesi ile işbirliği yapmasını ve raporlarının Komite'ye gönderilmesini** güvence altına almak.¹¹

¹⁰ CAT/C/46/2, para 91

¹¹ CAT/C/46/2, para 90

VI. DEVLETLERİN YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN DAYANAKLARI NEDİR?

Uluslararası insan hakları hukuku, yurttaşların ve kendi egemenlik alanı içindeki bireylerin korunmasının devletin görevi olduğunu düzenler. Paris İlkeleri, insan haklarının korunmasının ve desteklenmesinin devletlerin "**birinci görevi**" olduğunu belirtir.

Uluslararası insan hakları hukukunda devletlerin yükümlülükleri (konumuzla bağlantılı olarak) iki kategoride ele alınabilir:¹²

A. Negatif Yükümlülük (yapmama yükümlülüğü):

Negatif yükümlülük, devletin tüm organ ve görevlilerinin uluslararası düzeyde kabul edilen insan hakları ve temel özgürlükleri ihlal edecek herhangi bir davranıştan kaçınmasını gerektirir. Bu kategoride yer alan hak ve özgürlük ihlallerine örnek olarak şunlar verilebilir:

- keyfi alıkoyma, gözaltı ve tutuklama (kişi özgürlüğünün keyfi biçimde kısıtlanması)
- işkence
- yasadışı ölümler

¹² A Handbook for OSCE Field Personnel- Individual Human Rights Complaints, OSCE/ODIHR, 2003, s.29

B. Pozitif Yüklölülük (yapma yüklölölüğü):

Pozitif yüklölülük, devletlerin hem insan haklarını **korumasını** ve hem de **ihlalleri önlemesini** kapsar.

Bu yüklölülük kategorisinde devletler, devlet organları ya da devlet adına sorumluluk alan görevliler, bireylere ya da gruplara yönelebilecek ihlalleri önlemek üzere gerekli önlemleri almalıdır.

- Bir grubun bir üyesinin, örneğın bir etnik grup üyesine saldırmasının engellenmemesi,
- Kadına yönelik şiddetin engellenmemesi,
- Ayrımcılığın önlenmemesi,
- İnsan hakları ihlalleri için giderim, onarım, tazminat gibi yolların sağlanmaması,
- insan hakları ihlalleri için giderim sağlayan mahkeme kararlarının uygulanmaması

bu kategori içerisinde yer alan bazı örneklerdir.

VII. POZİTİF ve NEGATİF YÜKÜMLÜLÜKLERLE İZLEMENİN İLİŞKİSİ NEDİR?

Devletlerin yapmama (negatif) yükümlülükleri ve yapma/yerine getirme (pozitif) yükümlülükleri işkencenin önlenmesi amacıyla yapılacak olan izleme faaliyetlerinin tümünü kapsamaktadır.

İşkence yasağı, devletlere getirilen "işkence yapmama" yükümlüğü nedeniyle negatif ve "yapılmasını engelleme" yükümlülüğü nedeniyle de pozitif yükümlülük kapsamındadır.

İşkence ve diğer kötü muameleler açık ya da kapalı yerlerde, çeşitli biçimlerde gerçekleşmekle birlikte her işkence fiili illa ki "kişilerin özgürlüklerinden alıkonulması" sonucunda mümkün olmaktadır.

Kişilerin, özgürlüklerinden yasanın öngördüğü koşulların dışında ve bir yargı kararı olmaksızın kısıtlanması halleri de negatif yükümlülüğün konusu olarak bu izleme alanının içine girmektedir.

Ayrıca, kişilerin özgürlüklerinden usule uygun olarak kısıtlanması durumunda da bu kısıtlamanın koşulları, kişinin konulduğu yerin standartları, tutulma yerindekilerin birbirlerine karşı davranışları, görevlilerin tutulanlara yönelik davranışları,

tutulanların dış dünya ile ilişkileri gibi tutulma yaşantısına dair her türlü bileşen birer pozitif yükümlülük olarak izleme konusunun çerçevesi içinde yer almaktadır.

I. HANGİ DURUMLAR İZLEME KAPSAMINDADIR?

İzlemenin kapsamı, genel anlamda insan hakları ihlalleri olmadığı gibi herhangi bir durumda gerçekleşen ihlaller de değildir.

Seçmeli Protokol kapsamında bir izlemenin gerçekleştirilebilmesi için “kişi özgürlüğünün kısıtlanmış” yani hukuki ya da fiili biçimde “alıkoyma” işlemine tabi tutulmuş olması gereklidir.

Seçmeli Protokol’ün 4/1. maddesi uyarınca kişinin “alıkonmuş” sayılması için **yakalama, gözaltı, tutuklama gibi bir işlem nedeniyle ya da bir yerden, kendi rızası ile orada bulunsa bile, kendi rızasıyla ayrılmadığı** bir durumun varlığı gereklidir.

Dolayısıyla bu tutulma yani "alıkonulma" hali **resmi** bir prosedürle gerçekleşebileceği gibi **gayri resmi** olarak da gerçekleştirilebilir. Bununla birlikte kişinin, **bulunduğu yerden ayrılmasına izin verilmemesi** koşulu da dikkate alınmalıdır. Bu iznin herhangi bir adli, idari ya da başka yetkilinin inisiyatifinde olması önemli değildir.

II. HANGİ KİŞİLER İZLEME KAPSAMINDADIR?

Kişi özgürlüğü yakalama, gözaltı, tutuklama, kapalı sağlık kurumuna konulma gibi bir yetkili merciin karar ya da işlemi ile kendi iradesi dışında veya yatılı okul, bakımevleri, askerlik gibi (teorik olarak) kendi iradesi ile **bulunulan yerlerden kendi iradesi ile ayrılamayan kişiler, işkence ve kötü muamele riski altında oldukları için** izleme kapsamındadır.

Bu kişiler, bu rehberde "**alınan**" veya "**tutulan**" veya "**özgürlüğü kısıtlanan kişi**" olarak anılacaktır.

Protokol, Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme'deki düzenlemeye uygun biçimde "bir kamu yetkilisinin kararı veya yetkilinin teşviki veya rızası veya muvafakatiyle" tanımını esas alarak kamu görevlisi olmayan kişilerin, devletin bilgisi dâhilinde gerçekleştirdikleri alıkoymaları da kapsamına almıştır. Bu çerçevede, tutulanların yanı sıra alıkoymayla ilgili kamu görevlileri gibi kamu görevlisi olmayan kişiler de olası "**failler**" olarak izleme kapsamındadır.

III. HANGİ YERLER İZLEME KAPSAMINDADIR?

İzleme kapsamında ele alınması gereken yerler de "alıkonulma" ve "alıkonulan" kişilerde belirtilen çerçeveye uygun bir biçimde, geniş olarak ele alınmalıdır; "kişinin her türlü gözetme ya da hapsedme ya da kişinin kendi rızasıyla ayrılmasına herhangi bir adli, idari ya da başka bir yetkilinin talimatıyla izin verilmediği **kamusal ya da özel yerler**", "alıkonulma yeri"dir.¹³

Dolayısıyla "kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları yerler" ya da "alıkonulma yerleri" terimi, kişinin özgürlüğünün kısıtlandığı her türlü yeri kapsar.

İzleme mekanizması açısından alıkonulma terimi yakalama, idari gözetme, yargılama öncesi tutuklanma veya hükümlülük nedeniyle özgürlüğü kısıtlanmış ve alıkonulma yerlerinde tutulan bütün kişileri de kapsamak üzere en geniş anlamında ele alınmaktadır.

¹³ Seçmeli Protokol m.4/2

Aşağıdakilerle sınırlı olmamak kaydıyla

Alıkonulma yerleri

Cezaevleri

Karakollar

Kolluğa ait gözaltı birimleri

Adliye nezarethaneleri

Hastanelerin mahkûm koğuşları

Her türlü nakil aracı

Göçmen veya sığınmacı merkezleri

İsrahevleri (eğitim evleri)

Çocuk ve yaşlı bakım evleri veya yurtları

Yatılı okullar

Kapalı tedavi kurumları

İdari alıkonulma yerleri

Uluslararası havaalanlarının transit bölgeleri

Askeri birimler ve askeri cezaevleri veya hücreler

Gizli servislere ait alıkoyma yerleri

Askeri üslerde yer alan alıkoyma birimleri

izleme kapsamına alınması için kişinin tutulduğu yerin resmi bir **kamusal mekân** ya da **gayri resmi bir tutulma mekânı** olmasının bir önemi bulunmamaktadır.

Kişilerin resmi olmayan mekânlarda tutulması uluslararası hukuka aykırı olsa da işkence ve kötü muamelenin, asıl böylesi mekânlarda gerçekleşme riski dikkate alınmalıdır.¹⁴

Dolayısıyla sadece kişilerin alıkondukları değil alıkonulma **ihtimali** olan yerler de izleme kapsamındadır.¹⁵

¹⁴ Report of the UN Working Group to draft an Optional Protocol to the UN Convention against Torture, UN.Doc. E/CN.4/2001/67, para. 43,45.

¹⁵ Seçmeli Protokol m.4

IV. TÜRKİYE İÇİN İZLEMENİN KAPSAMI

Bu başlık altında, önceki başlıklarda çizilen genel çerçeve içinde Türkiye'de oluşturulacak bir ulusal önleme/izleme mekanizmasının ziyaret yetkisi içinde yer alması gereken mekânlardan, sorun alanı olarak ortaya çıkan ve popülasyonu yüksek olanlar ele alınarak kısa bilgiler verilmiştir.

Kolluk (göz altı) Birimleri

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri

Mülteci Misafirhaneleri

Huzurevleri ve Yaşlı Bakım Evleri

Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtları

Hastanelerin Kapalı Tedavi Birimleri

Nakil Araçları

Özel Kişilere Ait Mekânlar/Araçlar ya da Açık

Alanlar

Diğer

A. Kolluk (Gözaltı) Birimleri

İdari ve adli kolluğa ait ve kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı tüm kolluk birimleri izleme mekanizmalarının ziyaret yetkisi kapsamındadır.

Kolluk birimlerinin ziyaret yoluyla izlenmesi, kişilerin özellikle suç iddiası nedeniyle özgürlüklerinin kısıtlandığı gözaltı, yakalama veya muhafaza altına alma işlemleri sırasındaki muamele ve alıkoyma koşullarının standartlara uygunluğunu gözden geçirme fırsatı yaratmaktadır.

Kolluk tarafından yakalama veya gözaltına alma işlemleriyle özgürlükleri kısıtlanan kişiler “gözaltı birimlerinde” tutulurlar.

Gözaltı birimi; yakalanan kişi hakkındaki işlemlerin tamamlanarak adli mercilere sevk edilmesine veya serbest bırakılmasına kadar, yasal süre içinde onu gözaltında tutmakla yetkili ve görevli kolluk kuvveti birimlerini ifade etmek üzere kullanılmaktadır.¹⁶

¹⁶ Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği m.4

Emniyet müdürlükleri
Polis merkezleri
Polis karakolları
Jandarma karakolları
Jandarma komutanlıkları
Gümrük karakolları veya merkezleri
Sahil güvenlik komutanlıkları veya
karakolları
Alıkoyma amacıyla kullanılan her türlü sivil
veya özel yerler ile bunlara ait tüm bina,
ekleni ve nakil aracı

Bu kolluk birimleri, adli işlemler kapsamında, kişilerin yasal sınırlar içinde özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları yerlerdir.

Ancak kolluk görevlilerinin kişileri özgürlüklerinden alıkoydukları yerler sayılanlarla sınırlı değildir. Kolluk birimlerinin resmi alıkoyma mekânları olarak bilinen bu yerler dışında **alıkoyma amacıyla kullanılan her türlü** askeri, sivil veya özel yerler ile bunlara ait tüm bina, eklenti, nakil aracı gibi yerler de izleme/ziyaret kapsamındadır.

B. Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri

Kişilerin adli veya disiplin ceza ya da tedbirler nedeniyle sürekli veya geçici olarak alıkonuldukları ceza ve tutukevleri de izleme kapsamındadır.

Askeri veya sivil ayırımı gözetmeksizin bu kurumların tüm binaları, binaların eklentileri, tesisler, araçlar ve benzeri yerlerin tümü izleme kapsamındadır.

Kapalı ceza infaz kurumları

Yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları

Kadın kapalı ceza infaz kurumları

Çocuk kapalı ceza infaz kurumları

Gençlik kapalı ceza infaz kurumları

Açık ceza infaz kurumları

Çocuk eğitim evleri (İsrahevleri)

C. Mülteci Misafirhaneleri

Kişilerin iltica talebi ya da göç nedeniyle bir başka ülkede tutuldukları süreçlerde konuldukları yerler de bir alıkonulma yeri olarak izleme kapsamındadır.

Farklı ülkelerden Türkiye'ye gelerek yabancı ülkelere birine gönderilme veya Türkiye'de kalma ve iltica hakkı talebinde bulunan yabancı kişilerin, haklarında yapılan işlem sonuçlanıncaya kadar geçecek süre içerisinde geçici olarak barındırıldıkları yerler mülteci misafirhaneleri olarak adlandırılmaktadır.¹⁷

Misafirhaneler, valiliklere ait tesislerde kurulabileceği gibi kiralanmış yerlerde de oluşturulabilir.¹⁸

¹⁷ Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği, Resmi Gazete Tarihi: 29/04/1983, Resmi Gazete Sayısı: 18032, m.1

¹⁸ Mülteci Misafirhaneleri Yönetmeliği m. 5

D. Huzurevleri ve Yaşlı Bakım Evleri

Huzurevi, yaşlı kişileri huzurlu bir ortamda korumak ve bakmak, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri tarafından kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını;

Bakımevi ise özel bakıma ihtiyaç duyan yaşlıların bakım ve korunmalarını sağlamak amacıyla gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri tarafından kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını ifade etmektedir.¹⁹

Huzurevleri ve yaşlı bakım evleri hem gerçek kişilerce ve hem de özel hukuk tüzel kişilerinince açılıp işletilebilir.²⁰

¹⁹ Özel Huzurevleri ve Yaşlı Bakımevleri Yönetmeliği, Resmi Gazete Tarihi: 03/09/1997, Yayımlandığı Resmi Gazete No: 23099, m. 5

²⁰ Özel Huzurevleri ve Yaşlı Bakımevleri Yönetmeliği, m. 1

E. Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtları

Çocuk yuvaları, 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklar ile gerektiğinde 12 yaşını doldurup tek başına yaşamını sürdüremeyecek durumda olanlardan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından korunan kız çocuklarının

barındırıldığı yerlerdir.²¹

Yetiştirme yurtları ise 13–18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.²²

²¹ Sosyal Hizmetler ve Çocuk esirgeme Kurumu Çocuk Yuvaları Yönetmeliği, Resmi Gazete Tarihi: 07/01/1999, Resmi Gazete No: 23576, m.2

²² http://www.shcek.gov.tr/hizmetler/cocuk/Yetistirme_Yurtlari.asp

F. Hastaneler

Hastanelerin yataklı birimleri, kişiler kendi iradeleri ile girmiş olsalar dahi kendi iradeleri ile çıkmaları mümkün olmadığı için "alıkonulma yerleri" kategorisindedir.

Ayrıca hastaneler içinde bulunan mahkûm koğuşları, tutuklu ve hükümlüler için düzenlendiği ve psikiyatri koğuşları da kimi yer ve durumlarda kapalı birim niteliği taşıdığı için birer alıkonulma yeridirler.

G. Nakil Araçları

Yakalanan, gözaltına alınan, tutuklu ya da hükümlülerin nakilleri ve hasta nakilleri sırasında ister sivil ya da askeri ve ister kara, hava ya da deniz aracı olsun kullanılan araçlar da kişilerin içinde buldukları sürelerde alıkonulma yeri özelliğini taşımaktadır.

Bu nedenle, göz ardı edilmemesi gereken yerlerdir ve izleme kapsamında özel bir önem verilmelidir.

H. Özel Kişilere Ait Mekânlar/Araçlar ya da Açık Alanlar

Bu kategoride tanımlanan yerler klasik alıkonulma yerlerinin dışında bir kategoride olmakla birlikte;

- Protokol'e taraf bir devletin yetki alanında ve denetimi altında bulunan yerlerde,
- Bir kamu yetkilisinin verdiği emir nedeniyle ya da teşviki ya da rızası ya da muvafakatiyle,
- Özgürlüklerinden yoksun bırakılmış kişilerin bulunduğu veya bulunma ihtimali olan her yer "alıkoyma yeri" niteliğini kazanacaktır.²³

Bu başlık altında "özel güvenlik" görevi yapanların, kendilerine özgü yasalarıyla kişi özgürlüğünü sınırlama yetkileri bulunduğunu belirtmek gerekir.²⁴ Bu çerçevede, özel güvenlik tarafından bu amaçla kullanılan yerler de, yerin özel ya da kamuya ait olduğuna bakılmaksızın birer "alıkonulma yeri" statüsündedir.

²³ Seçmeli Protokol m.4

²⁴ Özel Güvenlik Yasası

İ. Diğer Yerler

Alıkonulma yerleri burada sayılanlarla sınırlı olmayıp havaalanlarındaki transit bölgeler, sınır karakolları, istihbarat birimlerinin tutma yerleri, askeri üsler, sığınmacılar için kurulan çadır kentler gibi geniş alanlar olabileceği gibi sığınma evleri, yatılı okullar, yurtlar gibi daha küçük ölçekli birimler de alıkonulma yeri kavramı içindedir.

Ayrıca bu yerlerin mutlaka **resmi olarak belirlenmiş** alıkoyma yerleri olması da gerekmez. Bu amaçla kullanılan ancak "**gizli**" yerler de izleme faaliyetinin kapsamı içindedir.

CİA Gizli Cezaevi - Romanya²⁵

²⁵ ORNISS olarak da bilinen Sınıflandırılmış Bilgiler İçin Ulusal Kayıt Bürosu; http://www.cbsnews.com/8301-202_162-57339168/inside-romanas-secret-cia-prison/

Alıkoyma yerlerini ve özgürlükleri kısıtlanmış kişileri ziyaret ciddi bir konudur. Ziyaretler, işkence ve kötü muamelenin gerçekleşmeden önce önlenmesini amaçlamakla birlikte gerçekleşmiş olan vakaların da saptanmasını amaçlamaktadır. Saptama ve gerekli işlemlerin yapılması aynı zamanda "önleme" işlevini görecektir.

Ancak ziyaret edilen yerlerde gerçekleşmiş olan ya da gerçekleşme olasılığı bulunan muamele ile koşulların saptanması, gerçeklerin gizlenmesi ya da manipüle edilmesi veya mağdurların ve/veya tanıkların sindirilmesi yolu ile son derece zor olabilir. Bu nedenle ziyaretin son derece hazırlıklı ve planlanmış bir biçimde gerçekleştirilmesi gereklidir.

Aksi halde gerçeklerin ortaya çıkarılmadığı bir ziyaret "nezaket ziyareti"nden öteye gitmeyebileceği gibi ziyaret edilen mekândaki koşul ve muameleleri "temize çıkararak" devam etmesinin de zeminini oluşturabilir.

I. İNCELEME YAPILACAK YERİN BELİRLENMESİ

İzlemeyi gerçekleştirecek mekanizmanın dönemsel (yıllık, üç aylık, vb) planlamalar yapması mümkün olduğu gibi plansız, soruna odaklı ziyaretler yapması da mümkündür

Yukarıda belirtilen farklı alıkoyma yerleri kategorilerine ilişkin gerekli uzman desteği ve bilgilendirme gereksinimi farklı olacağı için planlama da buna yöre yapılacaktır.

Bu kategoriler içinde "sorunlu" olarak bilinen mekânlar arasında seçim yapılabilir ve öncelik verilebilir.

Bir alıkonulma mekânına çok sayıda ziyaret planlanıyorsa her bir ziyaret için farklı hedefler oluşturabilir.

İlk ziyarette binalar, barınma yerleri, hücreler, havalandırmalar, ortak alanlar gibi tutulanların günlük yaşamını sürdürdükleri bölümler incelenirken revir, muayene odası, mutfak, çamaşırhane gibi hizmet birimleri farklı zamanlarda incelenebilir. Planlama, tamamen ziyaret ekibinin önceliklerine bağlı olarak değişebilecektir.

II. İNCELEME YAPILACAK YERE İLİŞKİN BİLGİLERİN TOPLANMASI

İnceleme yapılacak yer belirlendikten sonra bu kurumla ilgili bilgilerin toplanması, hazırlıkların yapılabilmesi, ziyaret ekibinde hangi uzmanlık alanlarından katılımcıların yer alacağı, ekibin sayının ne olacağı, görev dağılımı gibi planlamaların yapılabilmesini sağlayacak ve ziyaret de amaca uygun biçimde yapılandırılmış olacaktır.

➤ **Mekânda inceleme kapsamına giren birimlerin listesinin hazırlanması.**

Yatakhane, yemekhane, revir, eklentiler, vb.

➤ **İnceleme yapılacak yerle ilgili önemli bilgilerin toplanması**

- Sorun yaşayan kişi/kişilerden ön bilgi alınabilir,
- Bu kişiler hakkında dosya bilgilerine ziyaret gerçekleşmeden önce ulaşılabilir,
- Mekândaki sorunlu birimler hakkında bilgiler toplanabilir,
- Uygulamadaki aksaklıklara ilişkin bilgiler toplanabilir.

- **Mekân içinde özellikle mercek altına alınması gereken yerlerin saptanması ve bunların lokalizasyonları, vb. hakkında bilgi toplanması**
 - İşkence yapıldığı iddia edilen bir mekân
 - Revir ve/veya yemekhanenin hijyeni
 - Depolar
 - Görüntü kayıt odası
 - Vb.

IV. ZİYARET EKİBİNİN BELİRLENMESİ

Ziyaret yapılacak yerin ve mümkünse sorun alanlarının belirlenmesinden sonra, ziyaretten elde edilecek maksimum faydanın sağlanması için ilgili alanlardan oluşacak bir ekibin gerekli olduğuna karar verilmelidir.

Sağlık, mutfak, hijyen gibi konular için bir sağlık çalışanının, mümkünse hekimin; hukuksal düzenlemeler, disiplin prosedürleri, şikayet mekanizmaları gibi konular için bir hukukçunun ekipte yer alması anlamlıdır.

Ayrıca mimari yapı, havalandırma ve gün ışığından yararlanma gibi konularda bir mimar, sıhhi tesisatlar gibi altyapı sorunlarında bir inşaat mühendisini ekipte bulundurmak işlevli olacaktır.

Çocuklar, yaşlılar, ruhsal ve fiziksel özürlüler gibi hassas grupların da bulunduğu tutulma yerlerine yönelik uzmanlık gereksiniminin daha farklı olabileceği de akılda tutulmalıdır.

Ekibin büyüklüğü, alıkoyma yerinin ve tutulanların sayısının çokluğuna göre değişiklik gösterebilir. Bir ihtiyaç analizinden sonra oluşacak ziyaret ekibinin, ziyaret sırasında, uzmanlık alanlarına göre bölünüp eş zamanlı izleme yapması da mümkündür.

V. EKİBİN HAZIRLIĞI

Kişilerin özgürlüklerinin sınırlandığı mekânlarının çeşitliliği, bu yerlerin büyüklüğü, bu yerlerde tutulan kişi sayısının çokluğu, bu kişilerin farklı özelliklere ve arka planlara sahip oluşu, tutulanların travma görmüş kişiler olma olasılığı gibi farklı

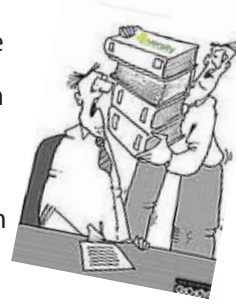
değişkenler nedeniyle aynı zamanda çeşitli zorlukları da içinde barındırır. Bu nedenle, ziyareti gerçekleştirecek ekibin titiz bir hazırlık yapması gereklidir.

➤ Öncelikle, ziyareti gerçekleştirecek ekipte kimlerin yer alacağı belirlenmelidir. Bu belirlemede şunlar dikkate alınmalıdır;

- Ziyaret edilecek yerin büyüklüğü
- Ziyaretin süresi
- Gerekli uzmanlık alanları
- Mesleki ve kişisel beceriler

Ekip, gerekli olan sayıya ve/veya gerekli uzmanlık alanlarından üyeye sahip değilse, sayısı artırılır ve söz konusu alanlardan uzmanlar da ziyaret ekibine destek sağlayabilir.

- Alıkonulanların korunmasına ilişkin ulusal ve uluslararası standartlar gözden geçirilmelidir.
- İlgili yasa, tüzük ve yönetmelikler gözden geçirilmelidir.
- Varsa, daha önce yapılmış olan ziyaretlerin raporları gözden geçirilmelidir.
- Alıkonulma koşullarına ilişkin form, soru formları ya da kontrol listeleri hazırlanmalıdır.
- Ekip içindeki bilgi düzeyi ortaklaştırılmalıdır. Ziyaret edilecek yere ilişkin ayrıntılar, hedef, ziyaretin formatı, formların kullanımı gibi konularda ekip üyelerinin aynı bilgiye sahip olması sağlanmalıdır.
- Travma gören kişilerle görüşmeler ayrıca bilgi ve beceri gerektiren, özel bir alandır. Bu nedenle, ziyaret sırasında tutulanlarla görüşecek ekip üyelerinin **görüşmede dikkat edilmesi gereken noktaların** da yer aldığı bir görüşme becerileri eğitimi almaları kaçınılmaz bir gereksinimdir.

VI. ZİYARETİN PLANLANMASI

- Ziyaret ekibine başkanlık edecek ve ziyareti koordine etmekten sorumlu kişi belirlenmeli,
- Ziyaret edilecek mekânda kimlerle görüşüleceği planlanmalı ve alt gruplar oluşturulmalı,
 - Görüşme yapılacak kişilerin listesi oluşturulmalı,
 - Özellikle görüşülmesi gereken kişiler varsa belirlenmeli (ciddi sağlık sorunları olanlar, sık sık disiplin cezası alanlar, işkence ve kötü muameleye maruz kalanlar, vb)
- Bu kişilerle, uzmanlık alanlarına göre kimlerin görüşme yapacağı planlanmalı,
- Kayıtların;
 - Listesi çıkarılmalı,
 - Kimler tarafından inceleneceği planlanmalıdır.
- Güvenlikle ilgili konularda; hem ekip üyelerinin ve hem de görüşme yapılacak kişilerin olası güvenlik sorunları dikkate alınarak bir strateji oluşturulmalıdır.
- Ziyaretin raporlanmasının nasıl yapılacağı, tavsiyelerin nasıl izleneceği, koordinasyonun nasıl sağlanacağını belirlenmesi de ziyaretin planlanması çerçevesinde ele alınmalıdır.

VII. GÖRÜŞÜLECEK KİŞİLERİN BELİRLENMESİ

Ziyaret ekibi, alıkoyma yerinde tutulan kişilerle, kurumun yönetim kadrosuyla, mutfak, kantin ve benzeri yerlerde çalışanlarla, sağlık çalışanlarıyla, ambar görevlileriyle, şoförlerle ve diğer görevlilerle görüşmek isteyeceklerdir.

➤ Ziyaret ekibinin, ziyaretin başında ve inceleme tamamlandığında **kurum yöneticileriyle görüşmesi** ziyaretin başarılı bir biçimde gerçekleşmesi kadar elde edilecek sonuçları da etkileyici bir unsur olacaktır.

➤ **Diğer görevlilerle** görüşme ise yapılan hazırlık ve planlama çalışmasında ortaya çıkan gereksinimlere göre belirlenmelidir.

Ancak alıkoyma yerinin incelenmesi ve görüşmeler sırasında **yeni ortaya çıkabilecek konular** olabileceğini de gözden kaçırmamak gerekir. Bu durumda, önceden planlanmamış olsa bile diğer görevlilerle görüşme yapılmalıdır.

➤ **Özgürlüklerinden yoksun bırakılmış kişilerle** yapılacak olan görüşmeler ise ziyaretin önemli bir bileşenidir. Tutulanlar, alıkonuldukları yerlere ilişkin uygulamaları ve muameleleri ilk elden anlatabilecek kişilerdir.

- **Özgürlüklerinden yoksun bırakılmış kişilerle yani tutulanlardan kimlerle görüşme yapılacağıının belirlenmesi, ziyaret edilen yerin niteliği ve tutulanların sayısı dikkate alınarak çeşitli biçimlerde gerçekleştirilebilir.**

Yöntem olarak; **belli bir yüzde** belirlenerek alıkoyma yerindeki birimlerden **rastlantısal olarak seçilen** kişilerle görüşülebilir.

Ya da ziyaret ekibi, hazırlık aşamasında topladığı bilgilere göre **belli birimde tutulanlardan** daha fazla kişiyle görüşme yapmak isteyebilir.

Grup görüşmesi yapmak da mümkündür. Bu, özellikle olayın kaynağının anonim kalmasının tutulanların güvenliği için gerekli olduğu düşünülen durumlarda seçilebilecek bir yöntemdir. Ancak grup görüşmesinde kişiler, daha güvenli olduğunu düşündükleri için bilgi vermeye açık olabilecekleri gibi tam tersine, seçilen gruptaki kişilerle bağlantılı olarak, kendilerini güvensiz de hissedebilirler. Bu nedenle grup görüşmelerinde son derece titiz davranmak gereklidir.

VIII. GÖRÜŞMEDE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN TEMEL NOKTALAR

İşkence gördüğünü iddia eden birisiyle görüşürken, dikkat edilmesi gereken konular ve uygulamada özen gösterilmesi gereken hususlar vardır. Bu metindeki genel değerlendirmeler avukat, tıp doktoru, psikolog ya da psikiyatrist, insan hakları gözlemcileri ya da herhangi başka bir meslek mensubu olup olmamasına bakılmaksızın görüşme yapan herkes için geçerlidir.

➤ Mahremiyetin sağlandığı koşullarda görüşme

Görüşülen kişilerin güvenliklerinin sağlanması ziyaret ekibinin en temel görevi olmalıdır. Temel ilke **"ZARAR VERMEMEK"** olmalıdır.

Hem kişilere yönelik olası herhangi bir misilleme riskini minimuma indirmek ve hem de güvene dayalı bir ortam oluşturabilmek amacıyla, kişinin kendisini rahatça ifade

edebileceği, **mahremiyetin sağlandığı** bir ortam ve koşulların yaratılması mutlaka gereklidir.

Görüşme, başkalarının göremeyeceği ve duyamayacağı bir ortamda gerçekleştirilmelidir.

➤ **Kendini tanıma**

Görüşmeyi gerçekleştiren kişi öncelikle kendini tanıtmalıdır. Tanıtma hangi sıfat ve görevle orada bulunduğunu, görevin kapsam ve sınırlarını, görüşmenin biçimini ve işlevini içermelidir.

Kendini tanıma, görüşülen kişinin ziyaret ekibine/görüşen kişiye **güven** duymasının ilk adımıdır.

Bu aynı zamanda kişinin **görüşmeyi kabul edip etmeyeceğine** olanak tanır.

➤ **Bilgilendirme ve onam alma**

Aktarılan iddiaların ve/veya kişisel bilgilerin kullanılıp kullanılamayacağıının, bilginin sadece genel bir biçimde mi kullanılacağıının sorulması alıkonulan kişinin korunması için son derece önemlidir.

Bilgilendirme ve onam alma da ziyaret ekibine/görüşen kişiye güveni sağlayıcı bir başka adımdır.

➤ **Yeniden travmatizasyon riski**

Gerekli bilgiyi elde etmekle kişiyi yeniden travmaya uğratma riskinden kaçınmak arasındaki dengeyi sağlamak genellikle zordur. Bu nedenle ekip üyeleri sorularında ne kadar ileriye gidebileceklerini ve bir uzman müdahalesinin gerekip gerekmediğini belirleyebilmek için mutlaka bir eğitim sürecinden geçmelidirler.

➤ **Misilleme korkusu**

Tutulanların, gerek alıkoyma yerindeki görevlilerden gerekse diğer tutulanlar tarafından gerçekleştirilen eylemleri ve uygulamaları can güvenlikleri ya da misilleme korkusu ile herhangi bir biçimde dile getirmekten çekinebileceklerini akılda tutmak gerekir.

➤ **Görüşmeceye aşırı güven**

Görüşülen kişi görüşmeceye aşırı güven duyabilir ve kendisini, içinde bulunduğu durumdan kurtarması için yüksek beklentilere sahip olabilir. Bu nedenle görüşülen kişiye, yapılan işin sınırlılıklarını tekrarlamak faydalı olabilir.

➤ **Beyanların değerlendirilmesi**

İşkence ya da diğer kötü muamele biçimlerine maruz kaldığını söyleyen kişilerin, yaşanmış olası travma süreci

nedeniyle **anlatımlarında kopukluklar, tutarsızlıklar** olabileceği dikkate alınmalıdır.

Beyanlardaki tutarsızlıklar ve kopukluklar giderilmeye çalışılmalı ise de beyanların doğru olup olmadığını görüşmeyi gerçekleştiren kişi değil bir uzman değerlendirmelidir.

➤ **Fiilin nitelendirilmesi**

İddia edilen muamelenin işkence suçunu oluşturup oluşturmadığına karar vermek ziyaret ekibinin işi değildir. Doğruluğu konusunda ciddi şüpheler taşıyanların dışında işkence ve kötü muamele iddiaları, kişiler adına yapılan temsil açısından yukarıda bahsedilen önlemlerle ve iddiada bulunan kişiyi tehlike altına sokmayan bir işleyişin ardından soruşturmadan sorumlu yetkililere iletilmelidir. İspat yükü ise mağdurda değil, uygun araştırma yoluyla iddiaya ilişkin gerçeği ortaya çıkarma sorumluluğu olan yetkililerdedir.

➤ **İşkence algısındaki farklılıklar**

Ekipte yer alanların, işkence ve diğer kötü muamele biçimlerinin **ruhsal travmaya** neden olduğu ve olası belirtileri konusunda bilgilendirilmeleri son derece önemlidir.

Ekip ayrıca, işkence yöntemlerinin sadece fiziksel şiddet biçiminde gelişmeyebileceği, tecrit, alıkoyma koşulları, uygun

tıbbi tedavinin verilmemesi, ışığı sürekli açık tutma, sürekli müzik dinletme, yoksun bırakma eylemleri ve tekrarlanan ihmal davranışları gibi **klasik işkence tanımı dışında kalan eylemlerin** de bu kapsamda ele alınması gerektiği konusunda donanım sahibi olmalıdır.

BÖLÜM IV

NELER İZLENECEK

I. İŞKENCE VE DİĞER KÖTÜ MUAMELE BİÇİMLERİ

Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, m.5

Referanslar

- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 3
- Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme m.1
- Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme m.2
- Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme m.16/1
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi m. 37/a
- Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi m. 7
- Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi m. 10
- Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar Kural 31
- Anayasa m. 17/3
- Türk Ceza Kanunu m. 94
- Türk Ceza Kanunu m. 95

A. Davranış ve Uygulamalar

a. Kamu Görevlilerinin İlişkilendiği Muameleler

İşkence, uluslararası hukukta mutlak olarak yasaklanmıştır. Bu yasağa, olağanüstü hal, ulusal güvenlik ya da başka herhangi bir nedenle istisna getirilemez ve ödün verilemez.

İşkence, kişinin ruhsal ve fiziksel bütünlüğüne karşı gerçekleştirilen bir eylemdir ve her türlü işkence ve diğer kötü muamele eylemi, esasında kişinin ruhsal bütünlüğünü etkiler.

Elektrik şoku verme, falaka, acı veren biçimlerde asma, dayak, tecavüz, nefessiz bırakma, sigara söndürme biçiminde

fiziksel bütünlüğe yönelik yapılabileceği gibi sözel taciz, aşağılama, küçük düşürme, tehdit gibi **ruhsal bütünlüğe karşı** da gerçekleşebilir.

Alıkoyma koşullarının olumsuzluğu, yemek, uyku ve iletişimden yoksun bırakma gibi eylemler de kişilerin hem **maddi ve hem de manevi dünyalarında değişim** yaratır.

Engelli kişilere²⁶ kendi iradeleri dışında yapılan tıbbi müdahaleler, davranışlarının iradeleri dışında kontrol altına alınmasına yönelik tıbbi müdahaleler, algı bozukluğu yaratan maddelerin ya da süreçlerin rıza dışı uygulanması, özürlülük temelinde bir kapalı kuruma yerleştirme, özgürlüğün belirsiz bir süreyle kısıtlanması da işkence ve diğer kötü muamele biçimlerini oluşturabilir.²⁷

Ayrıca, **ayrımcılığın çeşitli biçimlerinin** tezahürü ile ortaya çıkabilecek davranış ve uygulamaların da işkence ve diğer kötü muamele biçimlerine yol açabileceğini unutmamak gereklidir.

İşkence ve kötü muamele biçimleri son derece çeşitli olabileceği gibi kişiler üzerindeki etkileri de farklı ve çeşitlidir. Aynı muamele ya da uygulamadan farklı kişilerin aynı biçimde etkilenmesi beklenemez. Bu nedenle de gerek işkence

²⁶ Engellilik, "çok çeşitli engellerle etkileşim içinde uzun süreli fiziksel, mental, entelektüel ya da duyuşsal sorunlar nedeniyle topluma, diğer kişiler gibi tam ve eşit düzeyde katılımın aksaması" olarak tanımlanmaktadır.

http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Disabilities_training_17EN.pdf

²⁷ OPCAT Monitoring of Psychiatric Institutions and Related Issues in Other Forms of Detention: CRPD Framework; <http://www.chrusp.org/home/resources>

mağdurlarında ve gerekse mağdurlarla görüşme yapan kişilerdeki **"işkence algısı"** izleme sırasında son derece belirleyici olacaktır. Mağdurların ve ziyaret ekibinin kültürel arka planları, şiddet algıları, eğitim durumları gibi nedenler bu algının oluşmasında belirleyicidir.

Bu nedenle ziyaret sırasında algıdaki farklılıkları göz önünde tutmak ve buna ilişkin hazırlık yapmak son derece önemlidir. Ziyaret ekibinde, işkence yöntemleri ve mağdurlarda yarattığı etkiler konusunda uzmanların bulunması bu konuda daha sağlıklı bir sonuca ulaşmaya yardımcı olacaktır.

b. Diğer Tutulanlar Tarafından Gerçekleştirilen Muameleler

İşkence ve diğer kötü muamele biçimleri sadece doğrudan kamu görevlileri tarafından gerçekleştirilen eylemler değildir. BM İşkenceye Karşı Sözleşme'nin 1. maddesi kamu görevlileri tarafından azmettirilen, teşvik edilen ya da

göz yumulan işkence ve diğer kötü muamele fiillerinden de devleti sorumlu tutmaktadır. Bu sorumluluk, yukarıda ele alınan, devletin pozitif yani "**önleme**" yükümlülüğünden kaynaklanmaktadır.

Bu çerçevede ziyaret ekibi, sadece alıkonulma yerinde görev yapanların tutulanlara karşı değil tutulanların tutulanlara karşı davranış ve uygulamaları konusunda da izleme yapmalıdır.

Tutulanların kendi aralarındaki ilişkilerde yaşanan şiddet vakaları sadece fiziksel değil **baskı kurma, kabadayılık, cezalandırma** gibi, tutulma koşullarını tamamen değiştirebilecek ve bireyin ruhsal dünyasını alt üst edebilecek şiddet uygulamaları da ziyaret ekibinin bakması gereken noktalardır.

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

- Görüşülen kişinin tam kimliği
- Kişinin fiziksel ve görünür özelliklerin tasviri
- İhlalin özeti (tarihler, yerler, gözaltı süresi, muamelenin gerçekleştiği zaman sıklığı ve süresi, vb)
- Fiilin yapıldığı zaman ve yer
- Fiilin gerçekleştiği "özgürlüğünden yoksun bırakma" koşulları (Ne zaman, nereden, kim tarafından - mümkünse ayrıntılarıyla-; çevredeki kişiler, tanıklar, yakındakiler; gözaltına alınma sırasında şiddete/tehdide başvurulup başvurulmadığı; kelepçe ve göz bağı kullanılıp kullanılmadığı)
- İddianın gerçekleştiği yer ve koşulları (İlk ne oldu, nerede, kimlik tespit işlemi yapıldı mı, nakil, ayırt edici özellikler, diğer prosedürler, mekanın durumu; büyüklük/boyutlar, havalandırma, aydınlatma, sıcaklık, tuvalet olanakları, yemek, aile bireyleri, avukat, sağlık profesyonelleri üçüncü kişilere erişim, aşırı kalabalık veya tecrit hali vs.)

- Her bir muamele biçimi için: Vücut pozisyonu, bağlar, temas biçimi, süre, sıklık, anatomik bölge, bedenin etkilenen bölgesi ve nasıl etkilendiği, diğer bilgiler
- Cinsel saldırılar
- Mahrumiyet (uyku, yemek, tuvalet, duyuşsal uyarılar, insan teması, motor faaliyetler), tehditler, aşğılama, tabuların ihlali, davranışa zorlama, diğer yöntemler
- Yakınmalar
 - Fiziksel şikâyetler
 - Vücudun zarar gören bölgeleri
 - Her bir belirtinin yer, sıklık ve süresi
 - Hemen ve gecikmeli ortaya çıkan semptomlar, iyileşme süreci
 - Psikolojik sorunlar, şikayetler, belirtiler
- Tedavi görüp görmediğı
- Varsa, tıbbi-hukuki raporlama süreci
- Kişinin tedavi ihtiyacı olup olmadığı
- Bu iddia kime bildirildi ve sonucu ne oldu?
- İdari ya da cezai başvuru olanakları var mı?

- Kişi, Şikâyetinin yetkililere iletilmesine onay vermiş mi?
- Olaya herhangi bir resmi yanıt verilmiş mi? (hiç yanıt verilmemesi ya da bu anlama gelecek bir yanıt verilmiş olması da dâhil olmak üzere)
- Şikâyet yapıldığında sonuçları ne olmuş (şikâyeti yazan için, Şikâyet eden için)?
- Ziyaretçinin kişisel gözlemleri

B. Tecrit

Kişilerin, diğer tutulanlarla ve dış dünyayla temasta bulunmamaları engellenerek, bazı hukuksal düzenlemeler çerçevesinde ya da uygulamada, herhangi bir dayanağı bulunmaksızın tek başlarına tutulmaları mümkün olabilmektedir. Bununla birlikte;

- Tecrit ciddi bir cezalandırmadır,
- Tecrit işkence ve kötü muamele görme riskini arttırmaktadır ve
- Tecridin kendisi zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele oluşturabilir.

Tecrit, özgürlüğü zaten sınırlandırılmış bir kişinin özgürlüğünün daha da sınırlandırılmasıdır. Kişi, fiziksel ve ruhsal olarak yalıtılmakta, çok daha savunmasız bir hale gelmektedir.

Bir yasal düzenleme sonucunda kişinin tecrit/hücre hapsi uygulamasına maruz bırakıldığı durumda dahi tecrit,

- **istisnai olarak** ve
- **sınırlı bir zaman içinde** uygulanmalı
- **mümkün olduğunca kısa** olmalıdır.

- **Çocuklar** hiçbir biçimde tek başına hücre hapsinde tutulmamalıdır.

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

Genel Olarak

- Tecrit uygulamasının niteliği (bir hakim/mahkeme kararı uyarınca mı, disiplin cezası mı, tıbbi tedbir mi, vb)
- Tecrit uygulaması için gerekli koşullar ve nerede dzenlendiği
- Tecrit uygulamasına karar verme mekanizması
- Başvuru ve itiraz sistemleri
- İzin verilen en uzun süre
- Uygulama başlamadan önce tıbbi muayenenin uygulanıp uygulanmadığı ve bunda, tutulan kişinin yararının gözetilip gözetilmediği
- Uygulama başladıktan sonra tıbbi muayene periyodu ve sistemi (Periyodik kontroller var mı? Kişi talep ettiğinde hekime ulaşabiliyor mu? Talep etme mekanizması ne?)
- Tecrit sırasında açık hava ve egzersiz olanakları, periyotları ve süreleri

- Tecrit sırasında dış dünya ile iletişim olanakları
- Tecrit sırasında kişiyle görüşenler ve ilgili kayıtlar

Tutulan Kişi Özelinde

- Tecridin başlama tarihi
- Yukarıda belirtilen noktaların kişi özelinde nasıl uygulandığı
- Daha önce tecrit uygulamasına maruz kalıp kalmadığı ve gerekçeleri
- Tecridin keyfi ve ayrımcı bir temelde uygulanıp uygulanmadığı

Referanslar

- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 7. maddesine ilişkin 20 No.lu Genel Yorumu, 44. paragraf
- BM İnsan Hakları Komisyonu, Karar no: 2003/38, 14. Paragraf
- Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, 2 No.lu Genel Rapor, 56. Paragraf
- Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 43/2-3
- Mahpuslara Uygulanacak Muameleye Dair Temel Prensipler, Prensip 7
- Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları)
- Birleşmiş Milletler Çocuk Ceza Adaleti Sisteminin Uygulanmasına İlişkin Asgarî Standart Kuralları (Beijing Kuralları)
- BM Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Ceza Adaleti Sistemi konusunda 10 nolu Genel Yorumu

C. Kısıtlama Araçları

Kısıtlama araçlarının kullanıldığı durumlar, bu uygulamaya maruz kalan kişiyi savunmasız ve dış etkenlere, dolayısıyla da işkence ve diğer kötü muamele biçimlerine maruz kalma riskini arttırmaktadır.

Yanı sıra bazı kısıtlama araçlarının kullanılması ya da bazılarının, aşağıda belirtilen koşullara uymaksızın kullanılması işkence ve diğer kötü muamele fiillerini oluşturabilir;²⁸

- Zincir ve demir kısıtlamak için kullanılamaz.
- Kelepçe, zincir, demir ve dar gömlek gibi kısıtlama araçları, bir cezalandırma vasıtası olarak hiçbir zaman kullanılamaz.
- Aşağıdaki haller dışında, diğer kısıtlama araçları da kullanılamaz:
 - Tutulan kişinin, yargısal veya idari bir makam önüne getirildiği zaman çıkarılması koşuluyla, nakil sırasında kaçmasına karşı bir önlem olarak kullanılması;
 - Sağlık görevlisinin talimatıyla sağlık sebepleriyle;

²⁸ Tutulanlara Uygulanacak Muameleye İlişkin Asgari Standart Kurallar, Kural 33

- Kullanılan diğer yöntemlerin başarısız kalması halinde, tutulunun kendisini veya başkasını yaralamasını veya bir mala zarar vermesini önlemek amacıyla, kurum müdürünün talimatıyla; (bu durumda kurum müdürü en az bir kez sağlık görevlisine danışır ve yüksek idari makamlara durumu bildirir).

- Kısıtlama araçlarının kullanım şekilleri yasayla belirlenmelidir.²⁹
- Kısıtlamanın kullanıldığı durumda tutulan, vakit geçirilmeden bir hekim tarafından muayene edilme hakkına sahiptir.³⁰ Bu, hiçbir koşul altında hekimin “cezalandırmanın uygunluğunu” onaylaması anlamında yorumlanmamalıdır.
- Tutulanlar, mümkün olan en kısa süre için kısıtlanmalıdır.
- Kısıtlama araçlarının kullanımı mutlaka kayıt defterine işlenmelidir.
- Kurum yöneticisi vakit geçirilmeden bilgilendirilmelidir.

²⁹ Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 68/4

³⁰ Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, 2 No.lu Genel Rapor, 53. Paragraf

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

- Kısıtlama araçlarının kullanım gerekçeleri
- Kısıtlamanın kullanılmasına karar ve/veya onay verme prosedürü
- Hangi tür kısıtlama araçlarının kullanıldığı
- Kurumda kullanılma sıklığı
- Kullanılma süresi
- Kısıtlamaya maruz kalanların hekime erişimi
- Kısıtlama araçlarının kullanımına ilişkin kayıtlar
- Tecridin keyfi ve ayırıcı bir temelde ve orantısız olarak uygulanıp uygulanmadığı
- Kısıtlamaya maruz kalan kişi açısından, her bir noktanın pratikte nasıl gerçekleştirildiği

Referanslar

- Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, Kural 33 ve 34
- Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 68/4
- Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, 2 No.lu Genel Rapor, 53. Paragraf
- Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları, Kural 63 ve Kural 64

D. Güç Kullanımı

Kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları yerlerde, sağlıkla ilgili gerekçeler ya da tutulanların veya kurumun güvenliği nedeniyle güç kullanılması zorunlu hale gelebilir. Ancak, güç kullanmanın kendisi, tutulanlara işkence ve diğer kötü muamele uygulanmasının aracı haline gelebileceği gibi, gücün gerekenden fazla kullanılması da bu muamelelerden birini oluşturabilir.

Bunu önlemek için temel kurallar şunlardır;

- Güç, ancak zorunlu durumlarda ve istisnai olarak kullanılmalıdır.
- Güç kullanmaya ilişkin kurallar ayrıntılı biçimde düzenlenmelidir. Bu kurallar aşağıdaki noktaları kesinlikle içermelidir;
 - Kullanılabilecek gücün değişik biçimleri,
 - Her bir güç çeşidinin kullanılabileceği koşullar,
 - Farklı güç biçimlerini kullanmaya yetkili personelin kimlerden oluştuğu,

- Herhangi bir biçimin kullanılması için gerekli olan yetki düzeyinin ne olduğu ve
 - Güç kullanıldıktan sonra doldurulması gereken raporlar.
- Mahpuslarla doğrudan irtibat halinde çalışan görevliler, özel durumlar dışında silah taşıyamazlar.
 - Eğitim almamış olanlara kesinlikle silah verilmez.
 - Kurum görevlilerinin dışındaki görevlilerin kurum içine müdahalesi ancak yazılı kurala bağlanmış biçimde ve istisnai durumlarda mümkün olabilir.

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

- Mevzuata göre ve uygulamada güç kullanma gerekçeleri
- Mevzuata göre ve uygulamada güç kullanılmasına karar ve/veya onay verme prosedürü
- Ne tür silahların kullanıldığı
- Güç kullanımına başvurma sıklığı (tutulanlara, cezaevi müdürüne, kayıtlara ve diğer kaynaklara göre)
- Mevzuata göre ateşli silah taşımaya izin verilen personel
- Uygulamada, personelin silah taşıyıp taşımadığı ve türleri
- Personelin, tutulanlara zarar vermeden denetimi sağlamaya yönelik ne tür bir eğitim aldıkları
- Güç kullanımının keyfi ve ayrımcı bir temelde ve orantısız olarak uygulanıp uygulanmadığı
- Güç kullanımına maruz kalanların hekime erişimi
- Güç kullanımına ilişkin kayıtlar

Referanslar

- Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, Kural 54
- Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 65 ve 67
- Yasa Uygulayıcılarının Zor ve Silah Kullanmalarına Dair Temel İlkeler, İlke 9, 15 ve 16
- Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Küçüklerin Korunması İçin Kurallar, Kural 65

II. ALIKOYMA YERİNİN KOŞULLARI

Herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır.

Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi,
m.25

Kişiler, özgürlükleri sınırlanarak tutuldukları yerlerde kişisel gereksinimleri ve öz bakımları için gerekli olanaklar konusunda üçüncü kişilere bağımlı durumdadırlar.

Bu bağımlılık beslenme, temizlik olanakları, giysiler ve yatak, temiz havaya ve gün ışığına erişim gibi bireyin en temel gereksinimlerinin bir cezalandırma aracı olarak kullanılması ya da ayrımcı uygulamalara zemin hazırlaması veya ihmali davranışlarla yaşamın katlanılmaz, aşağılayıcı, onur kırıcı bir hale gelmesine neden olabilir.

Alıkoyma yerinin maddi koşulları sadece işkence ve diğer kötü muamele biçimlerinin gerçekleşme riski bakımından değil aynı zamanda "kapatma"dan beklenen yararın gerçekleşmesi bakımından da önemlidir.

Bu çerçevede, psikiyatri kurumları da dahil olmak üzere tedavi kurumlarında maddi koşullar, tedaviye ve kişinin iyilik haline katkıda bulunacak biçimde düzenlenmeli; en azından her bir hastaya yeterli yaşam alanı ve uygun yaşam koşulları sağlanmalıdır.

Çocuklar, yaşlılar, fiziksel özürlüler ve kadınların tutuldukları yerler de buldukları kategorilere uygun gereksinimleri karşılayacak biçimde düzenlenmeli ve hizmet sunulmalıdır.

Çocuklara bu bağlamda özel bir önem vermelidir; "Küçüklerin tutuldukları kurumların planı ve fiziksel çevresi, yatışlı ıslahın amacına uygun olarak küçüklerin mahremiyetinin, duygusal uyarımlarının, yaşlılarıyla ilişki kurmalarının ve sporla, beden eğitimiyle ve boş zamanlarla ilgili

faaliyetlere katılmaya olan ihtiyaçları"nın dikkate alınması gereklidir.³¹

Bu noktada devletin yükümlülüğü, tutulanlara bu olanakları sağlamaktır.

Bu nedenle ziyaret ekibinin, alıkoyma yerindeki koşulları incelemek üzere hazırlıklı olması gereklidir.

³¹ Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Küçükleri Koruma İçin Kurallar
Kural 32

A. Beslenme

Özgürlüğü kısıtlanmış kişilerin, buldukları ortamda sağlıklı ve güçlü kalabilmeleri için;

- yaşları
- sağlık durumları
- fiziksel durumları
- din ve kültürel yapıları
- yaptıkları işin niteliği
- bebekli olup olmadıkları

dikkate alınarak;

- nitelik ve nicelik olarak besleyici
- sağlık koşullarına uygun
- makul çeşitlilikte

gıdalar verilmelidir.

Tutulanlara, dışarıdan gıda alma olanakları düzenlenmiş olmalıdır.

Gıdaların özellikleri ve hijyenik ortamda hazırlanıp hazırlanmadıklarının yanı sıra hasta kişilerin gıdaları bir sağlık görevlisi tarafından denetlenmeli ve düzenlenmelidir.

Bu gıdaların asgari kalori ve protein değerleri yasa ile belirlenmelidir.

Tutulanlar, temiz içme suyuna her zaman erişebilmelidir.

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

- Yemeklerin miktar, çeşitlilik ve besin değerine ilişkin standartlar nasıl belirleniyor? Yemek seçimine kim karar veriyor?
- İçme suyu nasıl karşılanıyor?
- Yemek için ayrılan yıllık bütçe ve her bir tutulan için belirlenen günlük iaşe bedeli ne kadar?
- Günde kaç öğün ve hangi saatlerde veriliyor?
- Tutulanlar, öğünler dışındaki yiyecek ve su ihtiyaçlarını nasıl karşılıyor?
- Tutulanlara hangi durumlarda diyet yemek veriliyor? Diyet yemeğin verilmesi kararını kim veriyor ve yemek içeriği nasıl belirleniyor?
- Mutfağın sağlık ve hijyen kontrolü yapılıyor mu? Yapılıyorsa denetimi kim gerçekleştiriyor?
- Tutulanların yiyecek satın alabileceği bir kantin var mı? Kantin, çeşitlilik açısından ihtiyacı karşılamaya uygun mu? Fiyatlar nasıl belirleniyor?

- Dışarıdan yiyecek maddesi getirilmesi mümkün mü? Mümkünse; kuruma nelerin alınmasına izin veriliyor? İzin mekanizması nasıl işliyor?
- Hastalar, yaşlılar ve anneleriyle birlikte olan çocuklara özel yemek hazırlanıyor mu?
- Dinin gerektirdiği yemek sınırlamalarına uygun yemek dağıtımı yapılıyor mu?

Referanslar

- Mahpusların İslahı İçin Asgari Standart Kurallar, Kural 20, 26
- Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 22.1, 22.2, 33.3 ve 22.6
- Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Küçüklerin Korunması İçin Kurallar, Kural 67

B. Aydınlatma ve Havalandırma

Gün ışığı ve temiz hava, özgürlüğü her ne nedenle kısıtlanmış olursa olsun, her tutulanın en doğal hakkıdır çünkü insan yaşamının temel unsurlarıdır.

Bununla birlikte tutulanların, özgürlükleri farklı farklı nedenlerle kısıtlanmış olsa da hücreye, güvenli odaya kapatma gibi doğal ışığa ve havalandırma olanaklarına sahip olmayan birimlere konulmaları mümkün olabilmektedir.

Disiplin ya da güvelik önlemi olarak uygulanan bu muamelenin dışında, tutulanların yaşamlarını sürdürdükleri yerlerin yeterli doğal ışık ve havaya sahip olmadığı durumlar da yaşanmaktadır.

Ancak tutulanlar her nereye konulursa konulsunlar, asgari olarak;

- Pencereler, gün ışığında okuyabilmesine veya çalışabilmesine imkân verecek yeterli büyüklükte olmalı ve havalandırma tertibatı kurulmuş olsa bile temiz havanın girebileceği bir biçimde yapılmalıdır.

- Tutulanların okuma veya çalışması için aydınlatma, görme yeteneğine zarar vermeyecek ölçüde yeterli olmalıdır.
- **Disiplin hücreleri** de aynı standartlara sahip olmalıdır.

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

- Barınma yerlerinin büyüklükleri (alanı ve yüksekliği) ne?
- Her bir birimde kaç kişi kalıyor?
- Barınma yerleri doğal ışık ve temiz hava alıyor mu?
- Işık ve temiz hava için gerekli pencere ve havalandırma/bahçe kapısının büyüklüğü ne?
- Pencere ve havalandırma/bahçe kapısı gündüz ve gece, tutulanlarca açılabilir mi? Hayır ise; açık kaldığı süre ve koşullar ne?
- Havalandırmalar;
 - Kaç m²?
 - Kaç kişi yararlanıyor? Aynı anda mı / ayrı zamanda mı?

- Üstü açık mı?
- Güneş görme olanağı var mı? Tutulanlar, güneş alan saatlerde havalandırmayı kullanabiliyorlar mı?
- Varsa, etraftaki duvarların yüksekliği ne?
- Tutulanlar, havalandırmaya/bahçeye günde kaç saat çıkabiliyor? Tutulanlar arasında süre yönünden bir ayırım yapılıyor mu?
- Disiplin/hücre cezasının uygulandığı yerlerde havalandırma var mı ve tutulanlar gün içinde ne kadar süre ile yararlanabiliyor?
- Kurumda merkezi ısıtma/soğutma sistemi var mı?
- Tutulanlar aydınlatma, havalandırma ve ısınmayı kendileri ayarlayabiliyor mu?

Referanslar

- Mahpusların İslahı İçin Aşgari Standart Kurallar, Kural 11 ve 26/c
- Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, 11 No.lu Genel Rapor, 30. paragraf

C. Kişisel Temizlik ve Temizlik Olanakları

Kişinin onuru ve özsaygısı ile doğrudan bağlantılı olan kişisel bakım ve temizlik olanakların sağlanması, denetimi altında oldukları kurumsal yapının sorumluluğundadır. Yani, tutulanlar, bu konuda da üçüncü kişilere bağımlıdırlar.

Özgürlükleri, devletin denetimi altında kısıtlanan kişilerin temizlik gereksinimlerinin karşılanmaması, eksik karşılanması ve/veya uygun koşulların yaratılmaması, tutulanların kendisi için olduğu kadar birlikte kalınan diğer tutulanlar için de onur kırıcı/aşağılayıcı muamele oluşturabilir. Temizlik, insancıl bir ortamın temel unsurudur. Bu çerçevede;

- Her tutulanın doğal ihtiyaçlarını karşılayabileceği ölçüde yeterli sıhhi tesis bulunmalı ve bu tesisler temiz ve bakımlı tutulmalıdır.
- Tutulanlara iklim şartlarına uygun ısıda, genel hijyenik koşullar için gerekli aralıklarda banyo veya duş alma imkanı verilmelidir.
- Tutulanların kendilerini temiz tutmaları amacıyla, sağlıkları ve temizlikleri için gerekli su ve tuvalet malzemesi sağlanmalıdır.

- Tutulanların, özsaygılarına uygun bir dış görünümü sürdürebilmeleri amacıyla, saç ve sakalların uygun şekilde bakımı için gerekli araçlar ile erkeklerin düzenli olarak tıraş olmalarını için yeterli olanaklar sağlanmalıdır.
- Kadınlara özel hijyen ihtiyaçları da uygun biçimde ele alınmalıdır. Temizlik ve banyo imkanlarına kolay erişim, kan lekeli giysilerin güvenli bir biçimde atılmasının yanı sıra kadın bağı ve tampon gibi hijyenik eşyaların sağlanması da özellikle önemlidir.

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

- Tutulanların yaşadıkları mekânın temizliği nasıl sağlanıyor?
- Tutulanlara temizlik yapabilmeleri için idare tarafından malzeme veriliyor mu?
- Bir banyo/tuvalet kaç tutulan tarafından kullanılıyor?
- Tutulanlar mahremiyete olanak sağlayan koşullara sahip mi?
- Banyo vb. ihtiyaçlar için tutulanlara günde/haftada kaç saat sıcak su veriliyor?
- Tutulanlara kişisel temizlik maddeleri idare tarafından veriliyor mu? Evet ise; neler veriliyor?
- Tutulanların çamaşırları kurum tarafından yıkanıyor mu? Evet ise; hangi sıklıkta?
- Tutulanların, istediklerinde çamaşır yıkama (iç çamaşırı vb.) olanakları var mı?

Referanslar

- Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, Kural 12, 13, 15, 16
- Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 19/4, 19/5, 19/6
- Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, 2 No.lu Genel Rapor, 49. paragraf ve 10 No.lu Genel Rapor, 31. paragraf

D. Giysi ve Yatak

Tutulanlara, cezalandırma sisteminin bir parçası olarak ya da başka hiçbir nedenle, onur kırıcı veya aşağılayıcı giysi giydirilemez.

Her tutulananın, başta iç çamaşırları olmak üzere bütün giysilerinin, düzenli aralıklarla, toplu ya da bireysel olarak yıkayabilecekleri çamaşırhane olanaklarına erişimi olmalıdır.

Her tutulana, yerel ve ulusal standartlara uygun olan ve verildiği anda temiz bulunan, iyi korunan tek kişilik ve yeterli büyüklükte bir yatak ve mevsime göre bir yorgan ya da başkaca örtünme aracı sağlanmalıdır.

Bunlarla birlikte uygun yatak takımı da verilmeli ve temiz tutulmaları için yeterli sıklıkla değiştirilmelidir.

Yatağın paylaşılması ya da dönüşümlü olarak aynı yatak üzerinde uyuma, kabul edilebilir bir uygulama değildir!

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

- Tutulanlara, mevsim koşullarına uygun şekilde giysi veriliyor mu?
- Giysilerin sayısı, çeşidi ve özellikleri nasıl belirleniyor ve karar verme mekanizması ne? Giysi seçimi konusunda sınırlama var mı?
- Tutulanların arasında, varsa, çalışanlara uygun giysi temin ediliyor mu?
- Giyecek de dâhil olmak üzere, ihtiyaç malzemelerinin dışarıdan karşılanmasına imkân veriliyor mu? Veriliyorsa; bir sınırı var mı ve prosedür nasıl işliyor?
- Tutulanların çamaşırhane ve kurutma olanaklarından yararlanma koşulları nedir?
- Şahsi elbiselerin giyilmesine izin veriliyor mu? Tür, renk, sayı, vb. kısıtlaması var mı?
- İdarece, ekonomik durumu uygun olmayanlara mevsim koşullarına uygun giysi veriliyor mu?
- Tutulanların hepsinin ayrı yatağı var mı ve yatak malzemesi sağlanmış mı?
- Yatak malzemelerinin yıkanma sıklığı ne?

- Giysiler ve yatak malzemelerinden yararlanma konusunda herhangi bir ayrımcı uygulama yapıldığı konusunda bir bilgi ya da izlenim edindiniz mi?

Referanslar

- Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, Kural 17, 18, 19
- Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 21

III. SAĞLIK HİZMETLERİ

Herkesin mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkı vardır.

Devlet, hastalık halinde her türlü sağlık hizmetinin ve bakımın sağlanması için gerekli şartları yaratmakla yükümlüdür.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, m.12

Sağlık hizmetlerine erişim, bireyin insan onuruna uygun biçimde yaşamasının temelini oluşturan sağlık hakkının en belirleyici tezahürüdür.

Bireyler, özgürlükleri ister bir sağlık kurumunda kısıtlansın ister adli mekanizma ile bağlantılı ya da bağlantısız bir başka kurumda kalma nedeniyle kısıtlanmış olsun, özgürlüklerinin sınırlanmış olması diğer bireylerden daha az ve daha düşük kalitede sağlık hizmeti sunulmasının zeminini oluşturamaz. Özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişiler de diğerlerine sağlanan hizmetle eş düzeyde sağlık hizmetinden yaralanma hakkına sahiptir.

Özgürlüğü kısıtlanan kişilerin kalmakta oldukları kurumların niteliğine göre sağlık hizmetinin yönteminde farklılıklar olması doğaldır. Örneğin; cezaevleri gibi adli sistemin içinde yer alan

kurumlarda, bireyin sağlık durumunun saptanması ve yerleştirme için bir "kabul muayenesi" yapılması gerekirken psikiyatrik kurumlarda bu muayene ayrıntılı bir epikriz alma ve tedavinin düzenlenmesi biçiminde gerçekleşmektedir. Kurumların kendi özellikleri, bireyin ve birlikte kalacağı kişilerin sağlık durumlarını güvence altına almak üzere farklı sistemleri gerekli kılabılır.

Bu nedenle ziyaret ekibinin, ziyaret edeceği alıkoyma yerinin özelliğine göre sağlık hizmetlerinin düzenlenme biçimlerini **ziyaret öncesinde** gözden geçirmesi ve **uygulamayı bilen uzmanları ekibe dahil etmesi** uygun olacaktır.

Ziyaret ekibi içinde bir hekimin bulunmaması durumunda ekip yeleri tutulanların sağlık durumuna ilişkin genel bilgileri toplamalıdır.

Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar!

Ziyaret ekibi **tüm tutulanlar için asgari olarak** aşağıdaki ilkelere uyulması gerektiğini bilmelidir;

➤ **Muayene talebinin değerlendirilmesi**

Özgürlüğü kısıtlanmış olan kişinin **muayene talebinde** bulunması durumunda bu talebin geçerli olup olmadığı **değerlendirecek olan kişi hekimdir. Alıkoyma yeri personel ya da yöneticilerinin, talebi uygun görmeme yetkileri yoktur.**

➤ **Tıbbi tedaviye erişim**

- Tıbbi **tedaviye erişimin engellenmesi** kötü muamele anlamına gelir.
- Acil durumlar dışında bütün tutulanların, en fazla bir gün içinde hekime erişimi sağlanmalıdır.
- Hastaneye acil nakiller için, her alıkonulma yerinde özel düzenlemeler yapılmalıdır.

➤ **Mahremiyet**

- Kişi, tutulma nedeni ne olursa olsun (kişi gözetiminde da olabilir, cezaevinde ya da özgürlüğün kısıtlandığı bir

başka yerde) hekime erişimi sağlandığı andan itibaren **hekim-hasta ilişkisi** başlar.

- Hekim- hasta ilişkisinde **mahremiyet** esastır.
- Gerekli olduğu durumlarda ise **diğer sağlık çalışanlarının** yardımı istenir.
- Tıbbi muayeneler sırasında, gerekli olmadıkça içeride bir başka görevli bulunmaz. **Güvenlik görevlileri hiçbir biçimde muayene odasında bulunamaz.**
- Mahremiyet sadece muayene değil, kişinin **yakınmalarını** anlattığı andan itibaren başlayan, **kayıtların ve raporların gizliliğini** de içeren bir süreçtir.
- Kayıtlar ve raporlar hiçbir biçimde güvenlik görevlilerinin bilgisine sunulamaz. Adli süreçlerde dahi **kayıt ve raporlar güvenlik görevlilerine değil savcılığa gönderilmelidir.**

➤ **Aydınlatılmış onam**

- Hekim-hasta ilişkisinde hasta, tıbbi işlemler ve süreçler konusunda **bilgilendirilir** ve bunlar için **onamı/onayı alınır.**

- Kişi yaşı, psikiyatrik ya da başkaca sağlık nedenleriyle **onam veremeyecek durumda ise** yasal temsilcisinin onamını almak gereklidir.
- Yaşamsal riskler hariç olmak üzere tıbbi işlemin mutlaka gerekli olduğu durumlarda, kişinin onamı olmaması veya onam veremeyecek durumda olanların da temsilcilerinin bulunmaması koşulunda, işlemin gerçekleşmesi için **mahkeme kararı** gereklidir.

➤ **Kaçınma yükümlülüğü**

Sağlık personelinin, özellikle de hekimlerin;

- Tutulanların fiziksel ya da ruhsal sağlığını olumsuz etkileyecek,
- İlgili uluslararası belgelerle çelişen,
- Muamele ve cezalandırmaları
 - onaylaması ya da
 - onaylamaya katılması ya da
 - uluslararası belgelere uymayan muamele ve cezalandırmalara katılması

tıbbi etik ilkelerin ihlalidir.

➤ **İhbar yükümlülüğü**

Özgürlüğünden yoksun bırakılmış bir kişinin işkence ve diğer kötü muamele biçimlerine maruz kaldığına ilişkin bilgi edinen ya da bu yönde kuşkusu olan hekim ya da sağlık çalışanı bu suçu ihbarla yükümlüdür.

Bununla birlikte kişi, suçun ihbarına can güvenliği nedeniyle onay vermezse, hekim/sağlık çalışanı hastanın iradesi ile bağlıdır ve hastaya zarar verecek herhangi bir davranıştan kaçınmakla yükümlüdür.

➤ **Sağlık hizmetlerinin ücretsiz olması**

- Tutulanlar, sağlık bakımı hizmetleri için para ödememelidir.

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

Her türlü alıkoyma yeri için

- Sağlık çalışanları kimlerden oluşuyor (hekim, hemşire, psikolog, psikiyatri uzmanı ve diğer personelin sayısı)?
- Uygun mesleki niteliklere sahipler mi?
- Sağlık personeli gerekli malzemelere, sağlanan hizmetlere, gerekli bilgi ve eğitime erişim de dahil olmak üzere genel halk sağlığı sistemi ile bütünleşmiş durumda mıdır?
- Çalışma saatleri tutulanların gereksinimlerine uygun mudur?

Sağlık kurumları dışındaki alıkoyma yerleri için

- En yaygın görülen hastalıklar neler?
- Alıkoyma yerinin bunlara dair bir stratejisi var mı?
- HIV/AIDS, tüberküloz ve diğer bulaşıcı hastalıklarla mücadeleyle ilişkin ulusal stratejinin içinde bu kurumlar da yer alıyor mu?
- Konsültasyonlar nerede ve hangi koşullarda yapılıyor?

- Tutulanların, tıbbi hizmetlere kolayca erişimi mümkün mü? (Doktordan randevu almak için ne kadar bekliyorlar, bu süre olağan koşullarda dışarıda ne kadar?)
- Tutulanların hekime/psikologa erişimlerinde prosedür ne?
- Kurumda tıbbi personel var mı? Sayıları ve nitelikleri ne?
- Tıbbi personel günün hangi saatlerinde alıkoyma yerinde bulunuyor? (gece/gündüz)
- Tıbbi personel kurumu hangi sıklıkla geziyor ve tıbbi olarak denetliyor?
- Alıkonulma yerini tıbbi nedenlerle acilen tahliye etmek gerektiğinde, uygulanmak üzere oluşturulmuş bir mekanizma var mı?
- Tıbbi personele erişimde ayrımcı uygulamalar yapıldığı yönünde şikâyet var mı?
- Hekime/psikologa ve tedavi hizmetlerine erişimde herhangi bir ayrımcı uygulama yapıldığı konusunda bir bilgi ya da izlenim edindiniz mi?

Referanslar

- Mahpusların İslahı İçin Asgari Standart Kurallar, Kural 19, 22, 24, 25
- Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 39, 40, 41.3, 41.5
- Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin İlkeler Bütünü, İlke 24
- Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, 3 No.lu Genel Rapor, 33, 34 ve 35. paragraflar
- Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'nin 7-14 Aralık 2005 tarihinde gerçekleştirdiği ziyaretin Türk Hükümeti'ne iletilen raporu, 57. ve 68. paragraflar³²
- Yasa Uygulayan Görevliler İçin Davranış Kuralları, m. 6
- İstanbul Protokolü- İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için Kılavuz
- Dünya Tabipler Birliği Tokyo Bildirgesi- Alıkoyma ve Hapis Sırasında işkence ve diğer Zalimane, insanlık Dışı ve

³² CPT/Inf (2006) 30

Aşağılayıcı Muamele veya Cezalara ilişkin olarak
Hekimler için Kılavuz

- Dünya Tabipler Birliği'nin Hekimlerin işkence ve Diğer Zalimane, insanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamelelerin Uygulanmasına Katılmayı veya Göz Yummayı Reddetmesinin Desteklenmesine ilişkin Bildirgesi
- Dünya Tabipler Birliğinin Hekimlerin işkence veya Zalimane veya insanlık Dışı ve Aşağılayıcı Muameleleri Belgeleme ve Hakkında Suç Duyurusunda Bulunma Sorumluluğu Hakkında Kararı
- Dünya Tabipler Birliği Uluslararası Tıbbi Etik Kuralları
- Cenevre Bildirgesi
- Dünya Tabipler Birliği Hasta Hakları Bildirgesi
- Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi: İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun
- Yakalama, Gözaltına Alma ve ifade Alma Yönetmeliği
- Ceza Muhakemesinde Beden Muayenesi, Genetik incelemeler ve Fizik Kimliğin Tespiti Hakkında Yönetmelik

- Adli Tabiplik Hizmetlerinin Yürütülmesinde Uyulacak Esaslar
- Türk Tabipleri Birliği Hekimlik Meslek Etiği Kuralları
- Tıbbi Deontoloji Tüzüğü
- Hasta Hakları Yönetmeliği
- Hasta Hakları Uygulamalarında Dikkat Edilecek Usul ve Esaslar

IV. ALIKOYMA YERİNDEKİ YAŞAMA İLİŞKİN DÜZENLEMELER

A. Dış Dünya ile İletişim

Bireylerin, özgürlükleri sınırlandırılarak bir alıkoyma yerine konulmaları farklı nedenlere dayanabilir; güvenlik gerekçesiyle (örn; sığınma evleri), bakım alma amacı (örn; yaşlı bakım evleri, yetiştirme yurtları), tıbbi tedavi amacı (örn; psikiyatri servisleri), bir yaptırım uygulanması sonucu (örn; ıslah/eğitim evleri, cezaevleri), bir tedbir olarak (örn; yakalama/gözaltı), eğitim amaçlı (örn; yatılı okullar), yasanın öngördüğü bir zorunluluk nedeniyle (örn; askerlik), vb.

Bu kişilerin, özgürlüklerinin sınırlandığı ortamda bir sosyal yaşam geliştirmeleri mümkün ise de asıl sosyal yaşamları bu sınırlama öncesindeki ortamlarıdır. Bu nedenle kişilerin psiko-sosyal bütünlüklerinin bozulmaması için doğal ortamlarıyla bağlantının koparılmaması gereklidir. Nitekim özgürlükleri sınırlanan bu kişilerin pek çoğu bir süre sonra doğal ortamlarına geri döneceklerdir.

Uluslararası standartlar, tutulma yeri dışındaki kişilerin tutulanlarla fiziki temasına özel bir önem vermekte ve dış dünya ile iletişimi bir hak olarak düzenlemektedir.

Bu bağlamda, özel ya da aile ziyaretlerinin daha fazla mahremiyete izin veren odalarda yapılması teşvik edilmelidir.

Düzenli aile ziyaretlerini kolaylaştırmak için tutulanlar kendi evlerine en yakın alıkonulma yerinde tutulmalıdırlar.

➤ **Dış dünya ile iletişim bir HAKTIR**

Aile ve dış dünya ile bağlantı, kişilere tanınmış bir ayrıcalık değil bir "**hak**"tır.

Bu hak, güvenlik gerekçesiyle kısıtlanabilir ise de temel ilke "**güvenlik ihtiyacı ve insani ilişkiler arasındaki dengenin korunması**"dır.

Bununla birlikte tutulanlar, bir disiplin tedbiri olarak ziyaret ve iletişimden yoksun bırakılmamalıdır.

➤ **Ziyaret koşulları insan onuruna uygun biçimde düzenlenmelidir**

Alıkoyma yerini ziyaret edecek ekip, sadece özgürlüğünden yoksun bırakılanlarla değil onlarla bağlantılı kişi ve konularla da ilgilidir. Bu nedenle tutulanları ziyarete gelen kişilerin arama ve üst aramalarının da saygı, nezaket ve ölçülülük içinde gerçekleştirilmesi gereklidir.

➤ **Yabancılar**

Alıkoyma yetkilileri, yabancıların aile, arkadaşlar ve diplomatik temsilcilerle görüşme ve haberleşmeleri amacıyla uygun düzenlemeleri yapmalıdır.

Alıkoyma yerinin bulunduğu çevrede bir diplomatik temsilciliğin bulunmaması durumunda kendilerini temsil eden ya da koruyan bir kuruluş ya da devletin görevli birimi ile ilişki kurmalarına olanak sağlanmalıdır.

Eğer bir yabancı uyruklu kişi kendi diplomatik temsilciliğine bildirimde bulunmak istemez ise bu isteğine saygı gösterilmelidir.

Mülteci statüsü talebinde bulunan kişilerin BM Mülteciler Yüksek Komiserliğinin temsilcisi tarafından ziyaret edilme hakları vardır.

➤ **Çocuklar**

Küçüklerin hassas konumları, topluma yeniden uyum sağlamaları için aileleriyle ve özellikle de

ebeveynleriyle ilişkilerini sürdürmeyi ve geliştirmeyi son derece önemli kılar.

Bu nedenle küçüklerin aileleriyle, arkadaşlarıyla, diğer kimselerle veya sivil toplum örgütlerinin temsilcileriyle iletişim kurmalarına, evlerini ve ailelerini ziyaret etmeleri için kurumdan ayrılmalarına ve eğitim, mesleki veya diğer önemli nedenlerle alıkonulma kurumundan çıkmalarına, özel izin almalarına olanak tanınmalıdır.

➤ **Kadınlar**

Pek çok kültürel yapıda kadınlar çocuk bakımında birincil sorumluluğu üstlenirler ve bir annenin hapsedilmesi çocuklarını da etkiler. Küçüklerin ve anne olan tutulu kişilerin ailelerinin normalden çok daha uzak mesafelere yolculuk yapmaları gerekiyorsa bu kişilere yardımcı olmak üzere düzenlemeler yapılmalıdır.

➤ **Medya iletişim araçları**

Dış dünya ile ilişki, tutulanın aynı zamanda toplumda yaşanan gelişmelerden haberdar olması anlamına da gelir. Tutulanların gazete, dergi, radyo ve televizyon gibi çeşitli medya araçlarına erişimleri de sağlanmalıdır.

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

Ziyaretler (yakınlar, avukat, diplomatik temsilci, noter vb.)

- Tutulanları kimler ve ne kadar süre ile ziyaret edebiliyor?
- Çocuklar için ayrı bir düzenleme var mı?
- Farklı kategoride yer alan tutulanlar arasında uygulama farklılığı var mı? (örn; sığınmacılar-göçmenler; disiplin cezası alanlar, vb)
- Tutulanın ziyaret edilme hakkı hangi durumlarda sınırlanabilir ya da denetim altına alınabilir?

Haberleşme

- Tutulanların telefonla görüşme hakkı var mı? Varsa hangi sıklıkta ve hangi koşullarda yapılabiliyor? Ödeme sistemi nasıl?
- Görüşmeler dinleniyor mu? Kim tarafından? Kayıt altına alınıyor mu? Kayıtları dinleme yetkisi kimde? Saklanma ve imha koşulları neler?
- Yakınlarla iletişim idare tarafından hangi durumlarda, hangi gerekçelerle ve ne kadar süre ile engellenebiliyor?

- Tutulanların avukatları ile yaptıkları yazışmalar denetime tabi tutuluyor mu? Tutuluyorsa hangi durumlarda, hangi gerekçe ile ve kim tarafından?
- Tutulanların resmi kurumlarla yaptıkları yazışmalar idare tarafından denetleniyor mu?

Yazılı ve görsel iletişim araçları

- Kişi, istediği gazete - dergiyi okuyabiliyor mu?
- TV kanalını seçebiliyor mu? Kısıtlamalar neler?
- Günlük gazeteler ne şekilde temin ediliyor? Aynı gün vermede aksamlar olabiliyor mu? Neden?
- Kitap, dergi sayısında kısıtlama var mı?

Yabancı uyrukluların dış dünya ile temasları

- Tüm yabancı uyruklular kendi diplomatik temsilcilikleri ile ve/veya aileleriyle bağlantıya geçebiliyor mu? Bağlantıya geçemeyen ya da geçmeyenlerin durumuna ilişkin, gereksinimlerinin karşılanması da dahil olmak üzere herhangi bir düzenleme yapılmış mı?

Mevzuata uygunluk

- Yukarıda belirtilen, dış dünya ile iletişim araçlarına erişim ve kısıtlama ölçütleri bir yasa/tüzük/yönetmelikle belirlenmiş mi? Uygulama bu yasal düzenlemelere uygun mu?

Referanslar

- Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, Kural 37, 38, 39, 93, 92
- Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin İlkeler Bütünü, İlke 15, 18, 19
- Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 17/1
- Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, 2 No.lu Genel Rapor, 51. paragraf
- Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Küçüklerin Korunması İçin Kurallar, Kural 59
- BM İnsan Hakları Komitesi, 21 Nolu Genel Yorum, 13. Paragraf)

B. Eğitim

Uluslararası standartlar, eğitimi, tutulanların serbest bırakılma süreçlerine hazırlanması bakımından gereksinim ve potansiyellerine uygun bir bireysel rehabilitasyon programına bütünsel yaklaşımın bir unsuru olarak düzenlemektedir.

Bu nedenle özgürlüklerinden sınırlanmış kişiler eğitim hakkından ve eğitimlerini sürdürebilecekleri olanaklardan yoksun bırakılamazlar.

Tutulanlar eğitsel, kültürel, basılı yayın ve araçları elde etme hakkına sahiptir.

Zorunlu okul çağındaki her küçüğün ihtiyaçlarına ve yeteneklerine uygun, kendisini topluma dönüşe hazırlamak için tasarlanmış bir eğitim almaya hakkı vardır.

Küçüklerin bu tür eğitimi, mümkün olduğunca kurum dışındaki kamu okullarında almaları sağlanır. Eğitim, küçüğün, içinde bulunduğu tutulma halinin sona ermesinden sonra eğitime güçlük çekmeden devam edebilmesini sağlamak amacıyla, ülkenin genel eğitim sistemi ile bütünleşmiş bir okulda verilmelidir.

Zorunlu okul çağındaki küçüklerden eğitimlerini daha sonra sürdürmek isteyenlere gerekli izin verilmeli ve buna teşvik edilmelidirler.

Zorunlu eğitim dışındaki aşamalarda eğitimlerini sürdürenlerin de, tutuldukları kurumların özelliklerine göre, öğrenimlerini sürdürmelerine ilişkin gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Özgürlüğünden yoksun bırakılan kadınlar, erkek mahkûmlarla aynı şartlar altında anlamlı faaliyetlere (çalışma, eğitim, spor vs.) erişim hakkına sahip olmalıdır.

Kadınlara “uygun” olacağı düşünülen (dikiş veya eliş gibi) faaliyetlere katılma imkânı verilirken erkeklere mesleki eğitim vermek gibi uygulamalar **ayırıcı bir temele dayanır**. Bu tür ayırıcı yaklaşımlar, sadece kadınların toplumsal rolü hakkında modası geçmiş kalıpcı düşünce ve davranışların güçlenmesini sağlar.

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

- Ne tür bir eğitim verilmekte?
- İsteklilerin hepsi eğitim faaliyetlerine katılabiliyor mu?
- Eğitim ve öğretim için dışarıdan eğitmen-öğretmen geliyor mu?
- Eğitim faaliyetleri nerede yapılıyor?
- Kadınlara, erkek tutulanlara verilenle eşit nitelik ve koşullarda eğitim veriliyor mu?
- Tutulanların eğitim fırsatları, dış dünyada sahip olunan eğitim fırsatları ile kıyaslanabilir nitelikte mi?
- Ziyaret ekibi, eğitim faaliyetlerine erişim konusunda herhangi bir ayrımcı uygulama gözlemledi mi?

Referanslar

- Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, Kural 77
- Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin İlkeler Bütünü, İlke 28
- Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, 2 No.lu Genel Rapor, 47. paragraf ve 10 No.lu Genel Rapor, 25. paragraf
- Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Küçükleri Koruma İçin Kurallar, Kural 38 ve 39
- BM Ekonomik ve Sosyal Konsey, (Cezaevlerinde Eğitime İlişkin 1990/20 sayılı Karar)

C. Faaliyetler

Tutulanların, buldukları ortamda sosyal, kültürel ve sportif faaliyet yapmaları biyolojik, ruhsal ve sosyal bütünlüklerini sağlamak/sürdürebilmek için gereklidir.

Mağpusların ruhsal ve fiziksel sağlıkları için her kurumda eğlendirici ve kültürel faaliyetler düzenlenir.

Gerek kişisel ve gerekse sosyal programlar, kurumun istediği biçimde değil **tutulanların kültürel durumlarına ve gereksinimlerine göre** düzenlenmelidir. İdeal olan, tutulanların, kişisel ve sosyal programları kendilerinin oluşturmasıdır. Ancak kurum olanakları ve işleyiş bakımından bazı düzenlemeler de yapılabilir.

Bununla birlikte tutulanların, her halükarda, sekiz saat veya daha fazla süreyi, belirli amacı olan ve değişen faaliyetler yaparak geçirmeleri hedeflenmelidir.

Tutulan herkese, kişilerin tutuldukları birimlerin dışında ve açık havada düzenli olarak **her gün en az bir saat** fiziksel egzersiz yapma olanağı sağlanmalıdır. Ancak, alıkoyma halinin birkaç gün gibi, kısa bir süreden daha uzun sürmesi halinde, tutulma yerin dışında geçirilecek zaman kısıtlanmamalıdır.

Tutulanlar, egzersiz yaptıkları süreçte görece büyük alanları kullanabilmeli ve ideal olarak, doğayı ve bitkileri görebilmelidir. Yüksek duvarlı küçük avlular - çatısı olmayan hücre etkisi verdikleri için - **açık hava egzersizi olanağının sağlanması yükümlülüğünü tam olarak karşılamaz.**

Ayrıca mevcut şartlara bağlı olarak, **kadınların faaliyetlere eşit katılımını sağlamamak aşağılayıcı muameleye neden olabilir.**

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

- Alkoyma yerindeki kültürel, fiziksel ve sosyal faaliyetler neler?
- Tutulanlar, ne kadar süreyi uyudukları birim dışında geçirebiliyor? Bu sürenin ne kadarı açık havada geçiriliyor?
- Açık havada yapılabilen egzersizler neler (basketbol, koşu, voleybol, vb)?
- Bu etkinlikler için kullanılan alanlar neler ve amaca uygun mu?
- Günde/haftada kaç saat fiziksel aktivite yapılabiliyor?
- Kültürel, fiziksel ve sosyal etkinliklerden yararlanmak/yararlanmamak herhangi bir koşula bağlanmış mı? Bağlanmış ise bu koşullar ne? Bunlarla ilgili bir mevzuat var mı?
- Faaliyet ve etkinliğin kapsamını kim belirliyor?
- Dışarıdan başkaca kişi ve kurumlarla ortak çalışmalar yapılıyor mu? Kimlerle ve/veya hangi kurumlarla?

- Bir kütüphane var mı? Kütüphaneden yararlanma koşulları ne? Tutulanlar tarafından konuşulan dillerde yayınlar var mı?
- Boş zamanları değerlendirme faaliyetleri için bir oda ya da mekân var mı? Ne tür faaliyetler yapılabilir?
- Faaliyetlerin düzenlenmesi ve katılma konusunda tutulanların inisiyatifi var mı?
- Faaliyetler, kişisel ihtiyaçlara ve belirli kategorideki tutulanların ihtiyaçlarına göre uyarlanmış mı (örneğin; yabancılar, engelliler?)
- Ziyaret ekibi, mevzuat ve uygulama arasında herhangi bir uyumsuzluk gözlemlendi mi? Evet ise, uyumsuzluğun gerekçesi nasıl açıklanıyor?
- Tutulanların faaliyetlere katılımında ayrımcı bir uygulama gözlemlendi mi?

Referanslar

- Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, Kural 21, 78, 40
- Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin İlkeler Bütünü, İlke 28
- Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 27.1, 27.2, 27.3, 27.4, 27.5, 27.6, 27.7
- Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Küçükleri Koruma İçin Kurallar, Kural 32 ve 47
- Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, 2 No.lu Genel Rapor, 47 ve 48. paragraf ve 10 No.lu Genel Rapor, 25. paragraf

V. ALIKOYMA YERİNDEKİ İŞLEYİŞE İLİŞKİN DÜZENLEMELER

A. Kayıtlar

Kişilerin, özgürlükleri kısıtlanarak tutuldukları yerlerdeki kayıtlar bu yerin kendi düzeninin sağlanması için gerekli olmakla birlikte, daha da önemlisi, kurumda uygulanan rejim, sağlık hizmetleri, güç ve kısıtlama araçlarının kullanımı, ziyaretçiler, disiplin uygulamaları, şikayetler gibi tutulanları ilgilendiren her türlü konuda birer göstergedir. Bu kayıtlar, aynı zamanda tutulanların aldığı hizmetin kalitesi ve kendilerine uygulanan muamelenin niteliği konusunda da birer doküman olma özelliğini taşımaktadır.

Temel ilke, bu kayıtların gerçeğe uygun tutulmasıdır.

Kişi özgürlüklerinin kısıtlandığı yerlerde, kurumun kendi özelliklerine göre değişen kayıtlar ve bunların işlendikleri defterler tutulmak zorundadır. Sayfaları numaralı olan bu defterler ve kayıtlar resmi evrak niteliğindedir. Bu defterlerde kayıt altına alınması gereken bazı noktalar şunlardır;

- Tutulananın kimliğine ilişkin bilgiler

- Özgürlüğün kısıtlanması bir kurumun verdiği karara dayanıyorsa (örn; mahkeme kararı) , kararın gerekçesi ve kararı veren merci
- Kuruma girişin yapıldığı gün ve saat, (bir hapis cezasının infazı için getirilmiş ise ayrıca salıverilme tarihi de yazılır)
- Tutulananın emanete alınan kişisel eşyalarının listesi
- Tutulananın, vücudunda (varsa) gözle görünen bütün yaralar
- Varsa kötü muamele yapıldığına ilişkin şikâyetler
- Tutulananın fiziksel ve ruh sağlığına ilişkin tıbbi gizliliğin gereklerine uygun olarak kaydedilecek her türlü bilgi
- Tutulananın (örneğin, bir soruşturma kapsamında tanıklık yapmak ya da hastaneye gitmek üzere) dışarıya çıkarıldığı/çıktığı ve geri getirildiği/geldiği zaman
- Ayrılma ve geri dönme sırasında tutulananın fiziksel durumu
- Kişiyi tutma işlemini uygulamaktan sorumlu olanların kimliği
- Kişiyi ilk tutma işleminin uygulandığı yer ve zamana ilişkin bilgi (özgürlüğünden yoksun bırakılmış herkesin

bazı yerlerde çok kısa sürelerde tutulmuş olması mümkündür)

- Disiplin tedbirlerine karar verilmesi ve uygulanmasına ilişkin ayrıntılar
- Zor kullanma kararları ve uygulamaları
- Tutulanların şikayet dilekçeleri
- Nakiller

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

- Kayıtlar düzenli olarak tutulmakta mı? (tutulanlar, çalışanlar ve idari kadrodan alınacak bilgilerle birlikte evrakların numara ve tarihleri de karşılaştırılabilir)
- Kayıtlarda herhangi bir çelişki ve tutarsızlık var mı?
- Önemli olayların hepsi tutanaklara kaydedilmiş mi?
- Kayıt defterindeki bilgiler nasıl kullanılıyor?

Referanslar

- Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, Kural 7
- Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin İlkeler Bütünü, İlke 12
- Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 14 ve 15.1
- BM İnsan Hakları Komisyonu, 20 No.lu Genel Yorum, 11. paragraf

B. Tutulanların Bilgilendirilmesi

Bir kimsenin sahip olduğu haklar, herhangi bir tutulma işleminin uygulandığı (bir tedbir olarak tutulduğu, gözaltına alındığı, hapisliğin başladığı, kuruma giriş yapıldığı, vb.) anda veya hemen sonra, işlemleri uygulayan yetkililer tarafından kişinin kendisine bildirilir.

Giriş yapılan her tutulana;

- Kendisinin bulunduğu kategorideki tutulanlara uygulanan rejimi düzenleyen kurallar,
- Kurumun disiplin koşulları,
- Bilgi edinmek ve şikâyetle bulunmak için izleyeceği usuller,
- Hak ve yükümlülüklerini anlaması ve kurumun yaşamına uyum sağlaması için gerekli diğer bütün konularda,
- Yazılı olarak

bilgi verilir.

Okuryazar olmayanlara bu bilgiler sözlü olarak anlatılır.

Bu bilgiler, tutulanların anlayacağı biçimde ve dilde aktarılmalıdır. Bilgilendirmenin biçimsel olup olmadığının araştırılması için tutulanlardan alınacak bilgiler önemlidir.

Bilgiye erişim sadece tutulanın kendisi ile ilgili değildir. Kişinin aile ve sosyal çevresinin de kişiyle iletişim kurabilmek, para, kitap, eşya gönderebilmek için izlenecek prosedürler konusundaki bilgilere erişimi mümkün ve kolay olmalıdır.

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

- Alıkonulma yerine girişte tutulanlara verilen bilgiler neler?
- Bu bilgilerin verilme biçimi/yöntemi ne?
- Kullanılan dil anlaşılır mı (ve yabancıların bilgilendirilmesini sağlamak için özel düzenlemeler var mı)? Okuryazar olmama durumu dikkate alınıyor mu?
- İç kurallar herkesin görebileceği bir yerde asılı mı?
- İç kuralların içeriği, tutulanlara yönelik muamele standartlarına uygun mu?
- Bunlar net bir biçimde kaleme alınmış mı?

Referanslar

- Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, Kural 35
- Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin İlkeler Bütünü, İlke 13
- Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 14 ve 15.2

C. Yerleştirme

Bir devletin, özgürlüğünden yoksun bırakılanlar için üstlendiğı bakım görevi, kişilerin, onlara zarar vermek isteyebilecek diğerk kişilere karşı korumasını da içerir.

Koruma ilkesinin yanı sıra farklı kategorilerdeki tutulanların, kendine özgü ihtiyaçlarının temel alındığı statüleri de yerleştirme konusundaki bir diğerk ilkedir. Tutulanlar, belirtilenden başka nedenlerle farklı yerleştirmelere, kategorilere tabi tutulmamalıdır.

Tutulanlar, kural olarak cinsiyet ve yaş (erkeklerle kadınlar, yetişkinlerle küçükler) kriterlere göre yerleştirilirler.

Bununla birlikte, yerleştirme, bazı grupları (örneğin; bakıma muhtaç yaşlıları, çocukları, engellileri, yabancıları) daha dezavantajlı bir konuma getirebilir. Alıkoyma yeri yöneticileri bu kişiler için gerekli düzenlemeleri de yapmalıdır.

Ayrıca tutulanlar, çeşitli nedenlerle bir kişiye ya da gruba karşı ciddi bir korunma riski olduğunda ayrı yerleştirilmeyi talep edebilmelidirler.

Özgürlüğünden yoksun bırakılmış küçükler, küçüklere özgü gereksinimlere göre düzenlenmiş yapı ve koşullarda alıkonulmalıdırlar.

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

Farklı kategorilerdeki bireylerin tutulduğu alıkonulma yerlerinde;

- Küçükler, yetişkinlerden günün her saatinde etkili bir biçimde ayrı tutuluyorlar mı?
- Kadınlar, erkeklerden günde 24 saat, etkili bir biçimde ayrı tutuluyorlar mı?
- Kadınlar, temel olarak kadın personelin sorumluluğu altında mı?
- Haklı bir güvenlik kaygısının var olduğu durumlarda hassas gruplar içinde nitelendirilebilecek tutulanlar ayrı olarak yerleştiriliyor mu?

Toplu alıkonulma yerlerinde;

- Yerleştirmeye kim, hangi temelde karar veriyor?
- Tutulanlar yerlerini değiştirme talebinde bulunabiliyor mu?
- Evetse, hangi temelde?

- Personel, özellikle aynı cinsiyete sahip tutulnlardan gelen cinsel tacizi olmak üzere taciz riskini nasıl önlüyor ve bu konuyu nasıl ele alıyor?
- Azınlık gruplarının, haklı güvenlik kaygıları dışında bir nedenle ayrı tutulduğuna ilişkin herhangi bir kanıt var mı?

Referanslar

- BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 10/2
- BM İnsan Hakları Komitesi, 20 no.lu Genel Yorum, 9. Paragraf
- Mahpusların İslahı İçin Asgari Standart Kurallar, Kural 8
- Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin İlkeler Bütünü, İlke 29
- Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 18.8
- Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, 10 No.lu Genel Rapor, 24. paragraf

D. Disiplin Prosedürleri

Özgürlükleri kısıtlanmış olan kişilerin tutuldukları veya hapislikleri süresince disiplin suçu oluşturan davranışlarının türleri, uygulanabilecek olan disiplin cezasının tanımı ve süresi ile bu tür cezaları hangi mekanizmaların verebileceği yasal olarak düzenlenir. Yasal düzenlemede aşağıdaki konuların yer alması gereklidir;

- Disiplin suçu oluşturan eylemler
- Uygulanabilecek cezaların türleri ve süreleri
- Bu tür cezaları vermeye yetkili makam
- Hiç kimsenin yasada veya tüzükte öngörülmeyen bir ceza ile cezalandırılmayacağı, aynı fiil nedeniyle iki kez ceza verilemeyeceği
- Kişi hakkında isnat edilen suç hakkında bilgilendirilme ve savunma hakkı
- Yabancılar için çevirmen
- İtiraz usulleri

Hiç bir tutulan, disiplin gerekçesiyle kurum hizmetlerinde çalıştırılmaz.

Disiplin kuralları, tutulma yerinde düzenin sağlanması ile kişi onuruna saygı duyulması arasındaki **oranlılık** üzerine kurulmalıdır. Orantısız, keyfi cezalandırmalar veya cezalandırmanın haklı gösterilemeyecek bir baskı ya da eziyet kaynağı oluşturduğu durumlarda **kötü muamele** haline geldiğini akılda tutmalıdır.

Disiplin suçları bakımından bedensel ceza, karanlık bir hücreye koyma ve her türlü zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı ceza verilmesi **kesinlikle yasaktır**.

Kurallara uymayan herhangi bir tutulan sadece disiplin cezası için öngörülen usullere uygun olarak cezalandırılabilir.

Disiplin, tutulanlar arasında resmi olmayan bir hiyerarşiye terk edilemez.

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

Hem genel olarak ve hem de disiplin cezasına tabi tutulanlar özelinde;

- Hangi tür davranış ve fiiller cezalandırılıyor? Cezaya kim ve hangi temelde (yazılı/sözlü) karar veriyor?
- Kişinin kendisini savunma olanağı var mı?
- Kişi, kendisine uygulanacak ceza konusunda bilgilendiriliyor mu?
- Uygulanan cezaların niteliği ve süresi ne?
- İtiraz mekanizması nasıl çalışıyor? Tutulan/lar lehine sonuç veren herhangi bir itiraz var mı?
- Belirli bir dönem içerisinde cezalandırılmış olanların, tutulanların toplam sayısına oranı ne?
- Disiplin prosedürleri, cezalar ve itiraz usulleri tutulanlar ve personel tarafından biliniyor mu? Bunlar, ulaşılabilir bilgiler mi?
- Ziyaret ekibinin, cezalandırmanın orantısız ve/veya ayrımcı biçimde uygulandığına dair bir gözlemi var mı?

Referanslar

- Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilenlerin Korunması İçin İlkeler Bütünü, İlke 30
- Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, Kural 27-31
- Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, 2 No.lu Genel Rapor, 55. paragraf
- Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'nin 7-14 Aralık 2005 tarihinde gerçekleştirdiği ziyaretin Türk Hükümeti'ne iletilen raporu, 40. paragraf³³

³³ CPT/Inf (2006) 30

E. Şikayet Prosedürleri

Özgürlüğü herhangi bir nedenle kısıtlanan kişiler, kendilerine uygulanan muamele hakkında, özellikle de maruz kalınan işkence veya diğer zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muameleler konusunda tutma yerindeki bir makama ve/veya daha yüksek bir makama ve/veya denetleme ve hukuki çözüm getirme yetkisine sahip bir makama şikâyet ve talepte bulunma hakkına sahiptir. Bu başvuruları;

- Kendisi
- Avukatı
- Aile üyeleri
- Durum hakkında bilgisi bulunan herhangi biri

yapabilir.

Başvuruların içeriği, kurum görevlilerince hiçbir biçimde **sansür edilemez.**

Talep ve şikayetlerin kurum yöneticilerine, denetçilere ya da ziyaret mekanizmasına sözlü ya da yazılı olarak iletilmesi mümkündür.

Özellikle denetçi ve ziyaret mekanizmalarıyla görüşmeler sırasında, tutulanları misillemeden ve olası herhangi bir zarar verici eylemden korumak üzere görüşmenin, başka kimsenin göremeyeceği ve duyamayacağı bir biçimde yapılması önemlidir.

Şikâyet edenin ve/veya avukatının talebi halinde, yapılan şikâyet veya talep **gizli tutulur.**

Her bir talep veya şikâyet hemen ele alınıp incelenir ve gereksiz gecikmeye meydan vermeksizin cevaplanır.

Tutulanlar, talepte veya şikâyette buldukları için hiçbir biçimde **cezalandırılmaz, zarara uğratılmaz.**

Bir talep ya da şikâyetin reddedilmesi halinde bunun gerekçeleri tutulana bildirilmeli ve tutulan, bağımsız bir mercie itiraz hakkına sahip olmalıdır.

Tutulanlar, şikâyet ve başvuru prosedürü konusunda hukuki danışma ve adli yardım alma hakkına sahiptirler.

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

- Mevcut şikayet ve itiraz prosedürleri neler?
- Tutulanlar, şikayet prosedürlerini ve itiraz prosedürlerine vakıflar mı?
- Tutulanların her biri (yabancı uyruklu olanlar, okuma yazma bilmeyenler, okuması yazması iyi olmayanlar da dâhil olmak üzere) bu usullere kolaylıkla erişebilmekte mi?
- Dışarıdan birinin, tutulan adına kurum idaresine şikâyetinde bulunma olanağı var mı?
- Dışarıdan birinin, tutulan namına idari denetim makamına şikâyetinde bulunma olanağı var mı?
- Tutulanların, cezaevi sisteminde ya da cezaevinden bağımsız ve cezaevi dışından bir yetkili makama **sansürlü ve denetime tabi olmaksızın** erişme olanakları var mı? Buna ilişkin uygulama ne?
- Şikâyeti alanlar nesnel, tarafsız bir biçimde davranıyorlar mı?

- Sistem, tutulanların gereksinimlerine ve durumun gereklerine uygun mu? (esneklik)
- Şikâyetçi, şikâyetinin esasına dair yanıtı zamanında alıyor mu? (etkililik)
- Şikâyetlerin incelenmesi süresi ne?
- Son altı ayda yapılan şikâyetlerin sayısı ne (kurumda tutulan kişilerin sayısına kıyasla)?
- En çok hangi konuda şikâyet yapılıyor? (Kıyaslama için belli bir dönem esas alınabilir.)
- Şikâyetçi lehine sonuçlanan şikâyet sayısı ne?
- İtirazların en alışılmış sonucu ne?
- Şikâyet ettiği için misillemeye maruz kalındığına dair iddia var mı?
- Şikâyetler sonucunda yapılan işlemlere ilişkin istatistikler tutuluyor mu, bunlar analiz ediliyor ve girişimlerde bulunuluyor mu?

Referanslar

- Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilenlerin Korunması İçin İlkeler Bütünü , İlke 33
- Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, Kural 36
- Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 70.1, 70.3 ve 70.7
- Anayasa m. 74 (dilekçe hakkı)
- 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun, m. 3
- Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, m. 4

F. Denetim

Etkin şikâyet ve denetim prosedürleri, kişilerin özgürlüklerinin kısıtlandığı her türlü yerde kötü muameleye karşı temel önlemlerdir.

Alıkonulma yerleri, mevzuata ve hukuki düzenlemelere tam olarak uyulup uyulmadığının denetlenmesi için, kurum idaresinden doğrudan sorumlu makamın dışında bir yetkili makam tarafından atanan ve bu makama karşı sorumlu olan, ehliyetli ve deneyimli kişiler tarafından düzenli olarak ziyaret edilir.

Tutulanlar, denetim mekanizmaları ile **özgürce ve denetime tabi olmadan**, tam bir gizlilik içinde iletişim kurabilmelidir.

Tamamlayıcı, farklı iç ve dış denetim sistemleri, tutulanların haklarının korunması açısından gereklidir. Bağımsız ziyaret mekanizmaları bu sistemlerden birini oluşturur.

Ziyaret Ekibi Hangi Olguları Araştıracak?

- İç denetim mekanizması var mı?
- Bu mekanizmanın kompozisyonu ne?
- Denetimler hangi sıklıkla yapılıyor?
- Tutulanlar, denetim mekanizmalarına herhangi bir sınırlama olmaksızın ulaşabiliyorlar mı?
- Bu mekanizma/lar Şikâyet alıyor ve inceliyor mu?
- Mekanizmaların raporları kamuya açık mı? Kimler erişebiliyor?
- Denetimlerin sonuçları/ıktıları neler?

Referanslar

- Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, Kural 55
- Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin İlkeler Bütünü, İlke 29
- Avrupa Cezaevi Kuralları, Kural 92
- Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, 2 No.lu Genel Rapor, 54. paragraf
- Paris İlkeleri
- Seçmeli Protokol

BÖLÜM V

RAPORLAMA ve ZİYARETİN TAKİBİ

İşkencenin önlenmesi amacıyla yapılan ziyaretlerden sonuç alabilmek için ziyaretin sonuçlarının yetkililerle paylaşılması, tavsiyelerin iletilmesi ve süreç içinde tavsiyelerin yaşama geçirilip geçirilmediğinin takip edilmesi gereklidir.

Yetkililerle yapılacak paylaşım, ziyaretten elde edilen bilgilerin, olumlu ve olumsuz noktaların yanı sıra ziyaret ekibinin tavsiyelerinin yer aldığı bir sonuç belgesi yani bir rapor üzerinden gerçekleşmelidir.

Rapor, ziyaret edilen yerin gerçek durumunu ortaya koymak bakımından ziyaret sırasında tutulan sistematik notların analiz edilmesi yolu ile hazırlanmalıdır.

I. RAPOR HAZIRLIĞI

Ziyaret mekanizması, düzenli olarak ziyaret ettiği yerlerdeki alikonulma koşullarının zaman içindeki gelişimlerini izleyebilmek için temel gösterge ve referans noktaları belirlemelidir.

Ziyaretçi ekip tarafından toplanan bilgiler analiz ve tasnif edilerek kaydedilmelidir. Mantıksal biçimde analiz edilmeyen ve kaydedilmeyen bilginin “**kayıp bilgi**” olduğu unutulmamalıdır.

Ziyaret sırasında standart bir formata uygun olarak not tutulması ziyaretin yazılı kayıtlarını oluşturur ve ziyaretçi ekibin kurumsal belleğine katkıda bulunur.

Aynı zamanda bu notlar bir sonraki ziyaretin hazırlanması sırasında yol gösterici olacaktır. Ziyaret mekanizması, elde edilen bilgileri;

- Daha üst yetkililer/makamlardan (örn; Adalet Bakanlığı),
- Ziyaret edilen kurumdan sorumlu olmayan diğer makamlardan (örn; Sağlık Bakanlığı),
- Alanda çalışan örgütler, meslek odaları, psikiyatristler, avukatlar ya da diğer aktörlerden,
- Konuya ilişkin hazırlanmış diğer raporlardan,

- Tutulanların aileleri ve serbest bırakılmış kişilerden,
- Başka kurumlara nakledilmiş tutulanlardan,

edineceği bilgilere dayanarak doğrulamalı ya da tamamlayabilir.

II. RAPORLAMA

Raporlar, ziyaret mekanizmasının, tutulanları korumak ve alıkonulma koşullarını iyileştirmek için kullanabileceği en önemli araçtır.

Ziyaret mekanizmasının rapor hazırlama ve raporlarda tavsiyelerde bulunma yetkileri olduğu gibi yetkililerin raporları dikkate alması ve mekanizma ile diyaloga girmesi zorunluluğu da vardır.

Farklı hedefleri olan ve farklı muhataplara yönelik değişik rapor tipleri olabilir. Ziyaret mekanizması, raporlama ve izlemeye ilişkin kendi yöntemini belirlemelidir. Her ziyaret sonrasında rapor yazılabileceği gibi bir ziyaret serisine dair genel bir rapor yazılması da kararlaştırılabilir. Ya da sadece yıllık rapor yayınlamak konusunda mutabık kalınabilir.

A. Ziyaret Raporu

Ziyaret edilen alıkonma mekânına ilişkin tespit ve değerlendirmeler konusunda öncelikli olarak yetkililerin bilgilendirilmesini amaçlayan rapor türüdür. Bu raporda, temel olarak görüşmeler ve incelemeler sonucunda tespit edilen noktalar ve ziyaret mekanizmasının tavsiyeleri yer alır.

Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar!

- Ziyaret raporlarında, aşağıdaki bilgiler **mutlaka yer almalıdır**;
 - Ziyaret ekibinin bileşimi,
 - Ziyaretin tarih ve saati,
 - Gerçekleştirilen ziyaretlerin özgün amaçları,
 - Bilgilerin nasıl toplandığı ve kontrol edildiği,
 - Alıkoyma koşulları.
- Bilgilendirmeler kural olarak yazılı raporlar yoluyla yapılmalıdır. Sözlü bilgilendirme, ziyaret mekanizmasının yetkililerle diyalog kurmak ve sürdürmek için çaba harcayacağı periyodik temaslara sınırlı kalmalıdır.
- Ziyaret raporları, görüşme ve inceleme sonucunda ortaya çıkan temel olgular, tespitler ve önemli noktaları içermelidir.
- Bu tür ziyaret raporları göreceli olarak daha kısa olabilir ve ziyaretten sonra kısa süre içinde yetkililere gönderilmelidir.

- Bu raporlar, çözümleri bulma ve tavsiyeleri uygulama sorumluluğu olan alıkonulma yerinin yetkililerine hitap etmelidir. Resmi, yazılı geri bildirimde bulunmak, yetkililerle kurulan diyalogu güçlendirir. Ziyaret mekanizması, her bir ziyaret sonrasında yetkililere hemen bir rapor iletmek istemeyebilir. Bu durumda raporlar, kaydedilen sorunların ağırlıklarına göre ve/veya vaka bazında iletilebilir.
- Raporda olumlu görülen düzenleme ve uygulamalara genel olarak yer verilmelidir.
- Sorunlu olduğu tespit edilen alanlarda bir öncelik sırası oluşturulmalıdır. Öncelikle en ciddi sorunlara ve bu sorunların temeline vurgu yapılmalıdır.
- Alıkonulma koşullarına ilişkin tespit edilen sorunlar ortaya konulmalıdır;
 - Muamele
 - Koruma tedbirleri
 - Maddi koşullar
 - Yönetim ve faaliyetler

- Sağlık hizmetleri
- Personel
- Ziyaretçi ekibin tanık olmadığı iddia, yakınma ya da vakalara ilişkin bilgiler aktarılırken kullanılan dile özen gösterilmelidir (“bildirilen”, “iddia edilen” gibi). Amaç, yetkililerin araştırma yapmalarını ve sorunların üzerine gitmelerini talep etmektir.
- Ziyaret ekibi, tutulanlarla ilgili kişisel bilgilerin, onların açıkça belirtilmiş rızaları olmaksızın kullanılmadığından ve rapor içeriğinin, görüşülen bireyleri tehlikeye atmadığından mutlak surette emin olmalıdır.
- Tespitler sonucunda yapılacak tavsiyeler, doğrudan tavsiyeleri yerine getirme ve değişiklikler yapma yetkisine sahip olan alikonulma yerinden sorumlu yetkililere iletilmelidir.
- Tavsiyeler ya da iyileştirmeye ilişkin öneriler için zamanlama da belirtilmelidir (kısa, orta ve uzun vadede alınması gereken önlemler gibi). Zamanlama gerçekçi olmalı, sorun ile çözümü için öngörülen süre arasında mantıksal bir uyum olmalıdır.

B. Genel Raporlar

Genel raporlar **analitik** ya da **yıllık** olarak hazırlanabilir. Mekanizma, ziyaret raporları yerine ya da ona ek olarak genel rapor hazırlamayı kararlaştırabilir.

a. Analitik Rapor

Ziyaret mekanizmasının, belli bir dönemde gerçekleştirilen bir dizi ziyaret sonrasında hazırladığı ve izleme sırasında ortaya çıkan sorunlarla ilgili daha kapsamlı ve analitik bir görüş içeren rapor türüdür.

Analitik rapor hazırlanırken özel önem taşıyan belirli sorunlara odaklanmak amacıyla tematik bir yaklaşım tercih edilebilir.

Birçok yere yapılmış olan çok sayıda ziyaretin analizi, sorunlar ya da ihlallerin oluş biçiminin tanımlanmasına yardımcı olur. Bu analizler alıkonulma yerlerindeki sorunların kökeninde yatan nedenlerin aydınlatılmasını da sağlayabilir. Dolayısıyla tavsiyeler, bu nedenlerin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunabilecek ilgili kurumun ya da bakanlığın dışındaki ilgililere, milletvekillerine,

ceza politikasını oluşturanlara, görevlilerin eğitimini hazırlayanlara da iletilebilir.

Analitik raporlar, temel aldığı ziyaret raporları için tamamlayıcı olabilirler.

b. Yıllık Rapor

Ziyaret mekanizması, izleme faaliyetleri konusunda yıllık rapor hazırlamayı da kararlaştırabilir.

Yıllık raporlar;

- Ziyaret raporlarının bir derlemesi olabilir ve ziyaret edilen değişik yerlerde bulunan olgulara ait ayrıntıları içerebilir,
- Analitik olabilir ve yıl içinde tanımlanan temel konulara vurgu yapabilir,
- Bir ya da sınırlı sayıda öncelikli konu üzerine de odaklanabilir ve uygun tavsiyelerde bulunabilir.

III. TAVSİYELERİN YAŞAMA GEÇİRİLMESİNİN İZLENMESİ

Ziyaret mekanizması yalnızca raporlama ile yetinmemeli, rapor sonrasında yaşanan gelişmeleri de takip etmelidir.

Yetkili kişi ya da kurumların, ziyaret mekanizmaları tarafından yapılan eleştiriler ve tavsiyelere yanıt verme ve harekete geçme yükümlülüğü vardır. Ziyaret mekanizmaları da yetkililerin harekete geçip geçmediğini izlemelidir.

Ziyaret mekanizması tarafından, var olan sorunların giderilmesi ve tavsiyelerin hayata geçirilebilmesi için makul süreler öngörülmalıdır. Ayrıca yetkililerin, tavsiyeler ve muhtemel uygulamalar konusunda ziyaret mekanizması ile diyaloga girmesi gerekmektedir.

Yetkililer tarafından verilen cevaplar ve genel tepkiler, daha sonraki ziyaret programlarının hazırlanmasında dikkate alınmalıdır.

Bir sonraki ziyaretlerde resmi cevapların gerçek duruma uygun olup olmadığı, herhangi bir önlem ya da tavır alınıp alınmadığı kontrol edilmelidir.

Yetkililerin, raporu ve tavsiyeleri dikkate almak ya da herhangi bir girişimde bulunmak konusunda gönülsüz oldukları durumlarda izleme görevinin sürdürülmesi daha da önemli olacaktır. Bu durumda ziyaret mekanizması, yetkililer üzerinde kamuoyu baskısı oluşturmak için;

- Milletvekilleri
- Demokratik kitle örgütleri ve meslek odaları
- Basın kuruluşları
- Uluslararası kuruluşlar

ile görüşmek gibi farklı yöntemler düşünülmelidir.

TİHV GENEL MERKEZİ

Akbaş Mahallesi Sarıca Sokak No: 7 Hamamönü,
Altındağ-ANKARA
Tel: (312) 310 66 36 • Faks: (312) 310 64 63
E-posta: tihv@tihv.org.tr
Web: <http://www.tihv.org.tr>

TİHV İSTANBUL TEMSİLCİLİĞİ

Sıraselviler Caddesi Hocasade Sokak No: 8
Beyoğlu-İSTANBUL
Tel: (212) 249 30 92 • Faks: (212) 251 71 29
E-posta: tihv@tihvistanbul.org

TİHV İZMİR TEMSİLCİLİĞİ

1432. Sokak Eser Apartmanı No: 5/10
Alsancak-İZMİR
Tel: (232) 463 46 46 • Faks: (232) 463 91 47
E-posta: tihvizm@dsl.ttnet.net.tr

TİHV ADANA TEMSİLCİLİĞİ

Kurtuluş Mahallesi 19. Sokak A Blok No: 23/2
ADANA
Tel: (322) 457 65 99 • Faks: (322) 458 85 66
E-posta: tihvadana@yahoo.com

TİHV DİYARBAKIR TEMSİLCİLİĞİ

Lise Caddesi Eyyüp Eser Apartmanı No: 8/2
Yenişehir-DİYARBAKIR
Tel: (412) 228 26 61 • Faks: (412) 228 24 76
E-posta: tihvdbakir@ttnet.net.tr

TİHV VAN OFİSİ

Arma İş Merkezi Kat:5 No:15 İrfan Başbuğ Caddesi
Merkez-VAN
Tel/Faks: (432) 215 47 24 - 215 47 21
E-posta: van@tihv.org.tr